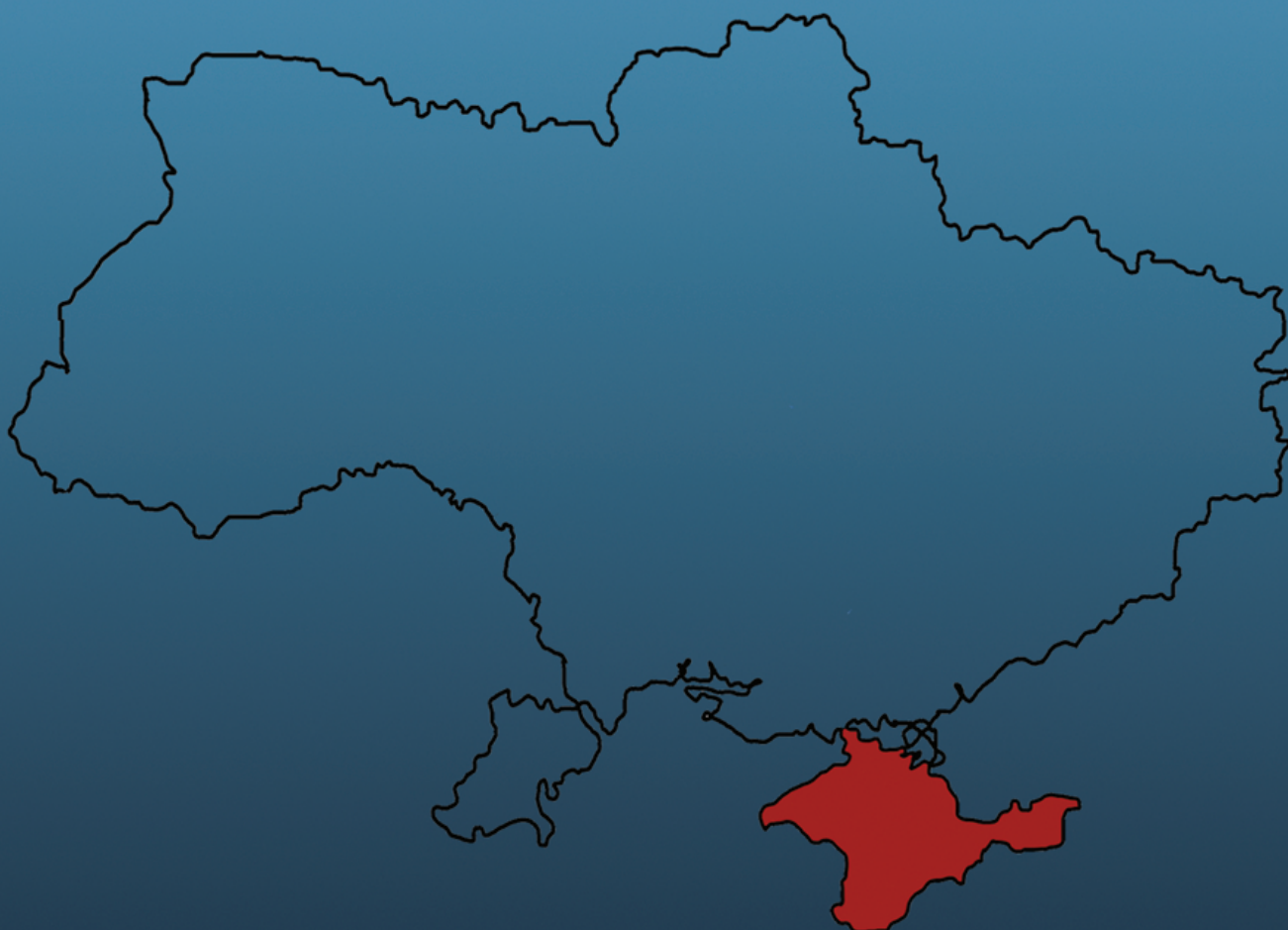

Austrumeiropas politikas pētījumu centrs

**Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu -
no “Viļņas samita” līdz “Krimas referendumam”.
Vēstījumu analīze.**

Rīga, 2014

Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu – no „Viļņas samita” līdz „Krimas referendumam”: vēstījumu analīze

Andis Kudors, Mārtiņš Kaprāns, Māris Cepurītis

Pētījums ir tapis pēc NATO izcilības centra stratēģiskās komunikācijas jautājumos pasūtījuma

© NATO izcilības centrs stratēģiskās komunikācijas jautājumos

© Pētījuma autori

© Pirmās lapas dizains: Mareks Romanovskis

Rīga, 2014

Saturs

Galvenie secinājumi.....	3
Ievads.....	4
1. Teorētiskais ietvars: komunikācijas instrumenti.....	6
1.1. Informācijas (mediju) dienas kārtības noteikšana.....	6
1.2. Naratīvu kontrole.....	7
1.3. Tematisko rāmējumu (freimu) kontrole.....	8
1.4. Informācijas kampaņu īstenošana.....	9
2. Informācijas drošība Krievijā: no aizsardzības līdz uzbrukumam.....	10
2.1. Informācijas drošības tematika Krievijas konceptuālajos Dokumentos.....	10
2.2. Krievijas informācijas kampaņu piemēri.....	12
2.3. Mediju kontroles process V.Putina trešās prezidentūras laikā.....	15
3. Krievijas Federācijas stratēģiskās intereses post-padomju telpā un Ukrainā.....	16
4. Krievijas TV kanāli un to auditorijas Krievijā un Ukrainā.....	19
5. Krievijas stratēģiskie naratīvi par Ukrainu.....	22
6. Krievijas ziņu raidījumu veidotie priekšstati par Ukrainas notikumiem laikā no 2013.gada novembra līdz 2014.gada martam.....	25
6.1. Kolektīvo aktoru pozicionēšana.....	26
6.2. Rāmējumi.....	28
6.3. Ziņu „balsis”.....	33
6.4. Vizuālās manipulācijas stratēģijas.....	36
Secinājumi.....	40
Par autoriem.....	42

Galvenie secinājumi

- Krievijas informācijas kampaņas pret Ukrainu mērķis 2013. gada nogalē – 2014. gada sākumā bija kavēt Ukrainas integrāciju ar Eiropas Savienību, graujot tās teritoriālo integritāti un unitāro valsts uzbūvi. Šāda kampaņa nebūtu iespējama bez Krievijas varas kontroles pār vadošajiem Krievijas medijiem un noteiktu naratīvu par Ukrainu popularizēšanu lielākajos Krievijas TV kanālos vairāku gadu laikā.
- Krievijas kampaņa bija vērsta gan uz savu iekšējo auditoriju, gan uz Ukrainas un citu postpadomju valstu auditorijām. Neskatoties uz ievērojamiem preses brīvības pārkāpumiem, Krievijā televīzija ir iedzīvotāju primārais aktuālās informācijas avots ar augstu sabiedrības uzticēšanās līmeni. Plašā auditorija, augstā sabiedrības uzticēšanās, tieši un netieši valsts kontroles mehānismi padara TV par piemērotāko kanālu valsts vēstījumu izplatīšanai.
- Neskatoties uz relatīvi nelielo Krievijas TV kanālu auditoriju Ukrainā, esošās auditorijas uzticas šiem kanāliem, kas tos padara piemērotus Krievijas vēstījumu izplatīšanai noteiktās mērķauditorijās, sevišķi ārvalstīs dzīvojošo Krievijas tautiešu vidē. Turklāt darbojas multiplikatīvais efekts – videoklipi no Krievijas TV kanāliem tiek izplatīti sociālajos medijos.
- Krievijas mediju kampaņa pret Ukrainu tika īstenota, sinhroni izplatot saskaņotus vēstījumus visos iesaistītajos TV kanālos. Kampaņa tika īstenota ar augstu intensitāti un adaptīvi mainot galvenos vēstījumus atkarībā no katra laika posma taktiskajiem – politiskajiem un militārajiem mērķiem.
- Atainojot Ukrainas notikumus, Krievijas TV ziņu žurnālisti sistemātiski kultivēja baiļu sajūtu. Ukrainas konflikta sākotnējā fāzē tika vairota nedrošības apziņa par nākotni un Ukrainas ekonomisko stabilitāti, kam par mērķauditoriju kalpoja visa Ukrainas sabiedrība. Savukārt, eskalējoties Maidana protestiem, ziņu sižetu priekšplānā tika izvirzīti ukraiņu nacionālie radikāļi un fiziskā apdraudējuma tēma, kas vispirms tiek adresētas Austrumukrainas krievvalodīgo iedzīvotāju daļai.
- Kopš ES Austrumu partnerības samita Viļņā Krievijas TV ziņu raidījumi ir mērķtiecīgi degradējuši Maidana protestus, vienlaikus veicinot Krievijas ārpolitikas leģitimitāti attiecībā uz Ukrainu. Krievvalodīgo iedzīvotāju aizstāvēšanu ārvalstīs Krievijas TV ziņu sižeti ir nostiprinājuši kā svarīgāko leģitimizējošo faktoru.
- Krievijas žurnālisti, ziņojot par Ukrainas notikumiem, ir metodiski manipulējuši ar videomateriāliem. Ziņu vizualitātes radīšanā tiek bieži izmantoti inscenējumi, montāžas efekti, amatieru videomateriāli. Šādu komunikācijas paņēmienu izmantošana ir būtiski pastiprinājusi Krievijas ziņu centrālo uzdevumu – politiskās opozīcijas radikalizēšanu un Rietumvalstu (ASV, ES) diskreditēšanu.

Ievads

*Mūsu galvenais uzdevums ir veidot efektīvas **informācijas kampaņas** visur, kur parādās reāli izaicinājumi Krievijas interesēm, uzturot plašu sabiedrisko konsensu par Krievijas ārpolitikas kursu.*

Krievijas Ārpolitikas apskats, 2007.¹

Kā 21. gadsimtā valsts var efektīvi ietekmēt citus starptautiskās politikas aktorus savu mērķu sasniegšanai? Lai gan militārā un ekonomiskā komponentes joprojām saglabā savu nozīmi, informācijas dimensija, visdažādākajās tās izpausmēs, pēdējos gados starpvalstu attiecībās spēlē arvien lielāku lomu. Maigā vara, publiskā diplomātija, stratēģiskās komunikācijas, ietekmes un informācijas operācijas ir tikai daļa no komunikāciju arsenāla, kas raksturo vienas valsts (vai nevalstiska aktora) mērķtiecīgus centienus ietekmēt sabiedriski politiskos procesus vai militāru operāciju sekmes citās valstīs. Stratēģiskās komunikācijas pieeja tiek izmantota, gan uzņēmējdarbībā, gan starptautisko organizāciju darbā, gan militārajā sfērā. Tomēr dažādās valstīs un organizācijās jēdziens „stratēģiskā komunikācija” visbiežāk tiek lietots, runājot par privāto uzņēmumu mārketinga aktivitātēm. Spriežot par militārām operācijām, Krievijas publiskajā telpā drīzāk populārāks ir jēdziens „informācijas karš”, kuru Krievijas komentētāji lieto, spriežot arī par miera laika ideju un vērtību sadursmēm starp valstīm.

Bezprecedenta propagandas plūsma vadošajos Krievijas kanālos, sākot no 2013. gada vasaras līdz Krievijas agresijai Ukrainā, ir atjaunojusi vairāku valstu pētnieku uzmanību Krievijai. Krievijas inovatīvā pieeja, īstenojot militāro operāciju Krimā tikai kā papildinošu instrumentu informācijas kampaņai, ir izpētes vērtā, gan militāro, gan politisko pētījumu sfērā. Lai gan dotajā pētījumā apskatītajā laika posmā ir notikušas arī militāra rakstura aktivitātes Ukrainā, tomēr darba galvenā uzmanība tiek veltīta politiskajiem soļiem, kurus pavadīja un dažkārt iniciēja Krievijas komunikācijas aktivitātes. Līdz ar to, šajā pētījumā tiek izmantoti tādas teorētiskās izpētes vienības, kas iederas dažādos teorētiskos ietvaros.

Lai labāk izprastu Krievijas varas darbību mediju telpā, ir jāskatās uz to caur Krievijas elites domāšanas prizmu. Šādā uztverē manipulācija, pēc iespējas maksimāla sižetu izvēles un notikumu interpretācijas kontrole ir tās kategorijas, ar kurām ir jādarbojas. Ņemot vērā mediju brīvības problemātiku Krievijā, analizējot Krievijas informācijas kampaņu pret Ukrainu, atslēgas vārds ir „kontrolē”. Demokrātiskās valstīs, plānojot stratēģiskās komunikācijas iniciatīvas, ir jārēķinās ar mediju brīvību un žurnālistu ētikas normām, savukārt Krievijas varas institūcijas operē bez šādiem ierobežojumiem. Tomēr, atšķirībā no Aukstā kara laikiem, informāciju, kas nāk no brīvās pasaules, nevar tā vienkārši izslēgt. Mūsdienu Krievijas „spin-doktoriem”² un komunikācijas stratēģiem ir jārēķinās ar faktu, ka informācijas laikmetā alternatīva informācija (atšķirīga no Kremļa interpretācijas) tomēr nonāk līdz auditorijai. Minētais izslēdz Krievijas varas iespēju darboties tikai ar cietās varas instrumentiem.

¹ Обзор внешней политики Российской Федерации, pieejams http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD, aplūkots 17.05.2014.

² Ar „spin-doktoriem” parasti saprot sabiedrisko attiecību speciālistus, kuru uzdevums ir piešķirt notikumiem vai procesiem „pozitīvu pieskaņu” vai „pozitīvu pagriezieni” (*positive spin* – angļu val.).

Pētījuma mērķis ir izpētīt Krievijas informācijas kampaņas pret Ukrainu gaitu un vēstījumus. Pētījuma teorētiskajā daļā galvenā uzmanība ir pievērsta tiem kontroles mehānismiem, ko Krievijas vara izmanto savā informācijas telpā, kā arī daļā kaimiņvalstu. Šo instrumentu darbības teorētiskā analīze palīdz labāk izprast, kā Krievija ir īstenojusi informācijas kampaņu Ukrainā, cenšoties sasniegt savus politiskos un militāros mērķus.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, darba empīriskās daļas sākumā tiek apskatīta Krievijas informācijas drošības politika un Krievijas dažu informācijas kampaņu prakse. Empīriskajā daļā tiek pētīts arī, kā Krievijas vara mūsdienās praktiski īsteno kontroli pār saviem medijiem, sinhronizējot vēstījumus iekšējai un ārējai auditorijai, kontrolējot mediju dienaskārtību, naratīvus, tematiskos rāmējumus. Visbeidzot pētījuma 6. sadaļā tiek analizēti Ukrainai veltītie ziņu sižeti Krievijas TV kanālos – *Pirmajā kanālā*, *Rossija* un *NTV*. Visi trīs TV kanāli tiek analizēti pēc vienotas pieejas, izmantojot datu ieguves matricu. Pētījuma kopējais aptvertais laika posms ir attiecināms no pagājušā gadsimta 90. gadu vidus līdz 2014. gada pavasarim. Savukārt minēto trīs Krievijas TV kanālu ziņu sižetu analīze aptver laiku no 2013. gada 18. novembra līdz 2014. gada 19. martam.

Darba autori šo pētījumu uzskata par pilotprojektu, kura galvenais mērķis ir empīrisku datu ieguve, sistematizācija un analīze. Iegūtie dati un izdarītie secinājumi var tikt izmantoti plašākā un dziļākā Krievijas publiskās diplomātijas, informācijas operāciju un stratēģiskās ietekmes īstenošanas turpmākā izpētē.

Pētījuma autori pateicas jaunajiem pētniekiem Elizabetei Vizgunovai, Darjai Zimarjovai un Andrim Čegodajevam par nozīmīgo darbu datu vākšanā un Krievijas TV kanālu vēstījumu analīzē.

1. Teorētiskais ietvars: komunikācijas instrumenti

1.1. Informācijas (mediju) dienas kārtības noteikšana

Mūsdienu komunikācijas veidi ļauj indivīdiem iesaistīties distancētā dažādu sabiedrisku procesu vadībā. Cilvēks reti ir notikumu liecinieks klātienē. Pirms informācija sasniedz auditoriju, to izvēlas, apstrādā un interpretē žurnālists, mediju redakcija vai eksperti. Šāda lietu kārtība vairo arī manipulācijas iespējas. Jau ar atainošanai paredzēto notikumu atlasī vien var censties ietekmēt auditoriju. Svarīgākajiem notikumiem, kas ietekmē lielu daļu iedzīvotāju, vajadzētu arī parādīties mediju pirmajās lapās vai ziņu sižetu sākumā ar lielāko veltīto laika apjomu. Tomēr iesaistītie starpnieki var mainīt šo kārtību, lielākās uzmanības galvgalī ieliekot to informāciju, kuru uzskata par nepieciešamu savu (vai pasūtītāja) mērķu sasniegšanai. Līdz ar to TV kanāli, kuri vadās pēc noteiktiem politiskiem motīviem, var ietekmēt informācijas telpu gan ar noteiktu sižetu izvēli, gan ar to secību ziņu raidījumos. Cīņa par mediju dienaskārtības noteikšanu ir cīņa par auditorijas uzmanību, kas mūsdienās ir pati deficītākā prece.³

Mēģinot ietekmēt auditorijas uzmanības pievēršanu noteiktiem notikumiem, ir jāatceras dažādu mediju dažādaļas jaunas informācijas pasniegšanas ātrums. Šajā sacensībā uzvar internets, kam seko televīzija un tad drukātie mediji. Televīzijā galvenā ir audiovizuālā komponente, kas ierobežo liela informācijas apjoma pasniegšanu. Toties ar audiovizuālajiem elementiem ir iespējams dramatizēt vēstījumu, kā arī „personalizēt” vēstījumu, pārspīlējot indivīdu – varoņu, upuru, slavenību u.c. lomu.⁴

Tomēr informācijas telpas kontrole, nosakot mediju dienas kārtību, vēl negarantē kontroli pār cilvēku prātiem un sirdīm. Pēdējos gados tomēr ir vērojama tendence indivīdiem norobežoties no lielās informācijas gūzmas, un patērēt sev pieņemamu informāciju no avotiem, kas liekas uzticami. Lai šādā situācijā, komunikācijas procesā „nepazaudētu” noteiktas sabiedrības grupas, ir nepieciešama stratēģiska pieeja. Komunikācijas eksperts Georgijs Počepcovs norāda, ka informācijas plūsmas dienaskārtības noteikšana ir tikai taktisks instruments, un ne tik efektīvs, salīdzinājumā ar stratēģisku instrumentu – naratīvu kontroli.⁵

Ar mediju dienaskārtības kontroli drīzāk ir iespējams ietekmēt to, „par ko” cilvēki domā, bet ne tik daudz – „ko” viņi domā. Informācijas dienas kārtības ietekmēšana var tikt vērtēta kā maigās varas instruments,⁶ kas virza savu interpretāciju, bet ļauj arī citam skatījumam parādīties ekrānā. Savukārt, ja mediju dienaskārtība tiek kontrolēta pilnībā – arī ar cenzūras palīdzību, tad tas ir cietās varas instruments. Minēto faktoru ir svarīgi atcerēties, analizējot Krievijas varas kontrolēto TV kanālu darbību. Vēl vairāk – minētais ir jāņem vērā, kad analizējam Krievijas TV kanālu darbību ne tikai pašā Krievijā, bet arī tās kaimiņvalstīs, kur bieži vien Krievijas kanāliem nav pienācīgas konkurences krievu valodas segmentā.

³ Почепцов Г.Г. *Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении*. Киев: Альтерпрес, 2008, с.62.

⁴ Sheuer J. *The sound site society. How television helps the right and hurts the left*. NY, London: 2001, pp.69-76.

⁵ Почепцов Г.Г. *Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении*. Киев: Альтерпрес, 2008, с.62.

⁶ Nye, J.S., *Agenda Setting*, *Carnegie Council*, December 12, 2011, available at http://www.carnegiecouncil.org/education/006/world_politics/01/chap_12/009, last accessed on May17, 2014.

1.2. Naratīvu kontrole

Par naratīvu var uzskatīt mutisku vai rakstisku stāstu,⁷ kas noteiktā secībā izklāsta autora ideju par lietu, personu vai procesu. Naratīvi orientē cilvēkus, piedāvājot viņiem notiekošo vērtēt noteiktā kontekstā, caur noteiktu vērtību un mītu prizmu. Naratīvi parasti piedāvā skaidru dalījumu – savējos un ienaidniekos. Ja individuālie naratīvi ir veids, kā cilvēks komunicē savu unikālo pieredzi, tad kolektīvie naratīvi balstās kopīgā pieredzē un vērtībās (piemēram, valsts himna, augstāko valsts amatpersonu uzrunas u. tml.), un viens no to pamatmērķiem ir stiprināt kolektīvo identitāti. Tādēļ kolektīvie naratīvi vienmēr ir uzskatāmi par politiskās komunikācijas resursu, kuru nepieciešams prasmīgi kontrolēt. Viens no pirmajiem par naratīvu kontroli sāka runāt Dž. Arkvilla, kurš uztvēra informāciju ne tikai kā datu nodošanas procesu, bet arī kā bāzes struktūru, kas relatīvi noturīgi saglabājas laikā.⁸ G. Počepcovs, analizējot naratīvu kontroles mehānismu, atgādina V. Keisbīru (*W.D. Casebeer*) un Dž. Rasselu (*J.A. Russel*) izvirzītos nosacījumus, starp kuriem, viens ir sekojošs: naratīvu cīņās darbojas sacensība Č. Darvina ideju stilā, jo uzvar tie stāsti, kas labāk atbilst mērķa videi.⁹ Džozefs Najs (*Joseph S. Nye, Jr.*) norāda uz naratīva pievilcīguma nepieciešamību militārajos konfliktos: „konvencionālā gudrība norāda, ka valsts ar lielāko armiju uzvar, bet informācijas laikmetā valsts (vai nevalstiskais aktors) ar labāko stāstu var dažkārt uzvarēt.”¹⁰

Naratīvu kontrole paredz gan mītu veidošanu, gan manipulāciju ar jau esošiem identitātes elementiem. Minētā detaļa ir līdzīga arī propagandas izmantošanā, kura tiek veidota atbilstoši vienam vai vairākiem mērķa grupas identitātes elementiem. G. Počepcovs norāda, ka naratīvu „cīņa nenotiek par vienkāršiem stāstiem, bet tieši par stāstiem, kuros ir mitoloģisks saturs, kas ir maksimāli emocionāli piesātināts. Mīts šādā ziņā ir visnotaļ izdevīgs noteiktu naratīvu izveidei, jo ir aizsargāts virtuāls veidojums, ko nevar pārbaudīt, vienkārši norādot uz pastāvošo realitāti.”¹¹

Arī dažādu kultu (religisku u.c.) pastāvēšanas praksē tiek izmantoti spēcīgi naratīvi, kas neļauj kulta adeptam pieņemt jebkādu patiesību ārpus „vienīgi pareizās”. Naratīvu kontroles ietvaros ir iespējams „ievietot” noteiktu politisko, sabiedrisko vai militāro līderi, kādas valsts valdību, vai visu valsti pozitīvākā vai negatīvākā kontekstā. Naratīvu kontroli var uzskatīt par ietekmīgāku līdzekli, nekā mediju dienas kārtības noteikšanu, jo informācijas saņēmējs noraida tos stāstus, kuri neatbilst viņa „bāzes naratīvam” jeb „stratēģiskajam naratīvam”.¹² Ja ar informācijas kontroli (mediju dienas kārtības noteikšanu) var radīt vēlamu informāciju, tad naratīvu kontroles mērķis ir noteikta veida filtru radīšana, kuri atraidīs viena veida informāciju, bet piesaistīs („laidīs cauri”) citu.

⁷ Definition of *narrative*, available at

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/narrative>, last accessed on May 17, 2014.

⁸ Arquilla J., Ronfeldt D., *Loking ahead: preparing for information-age conflict*. Santa Monica: RAND, 1991.

⁹ Почепцов Г.Г. *Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении*. Киев: Альтерпрес, 2008, с.86.

¹⁰ Nye J. S. Jr., *The Future of American Power. Dominance and Decline in Perspective*, available at <http://www.foreignaffairs.com/articles/66796/joseph-s-nye-jr/the-future-of-american-power>, last accessed on May 15, 2014.

¹¹ Почепцов Г.Г. *Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении*. Киев: Альтерпрес, 2008, с.87.

¹² Turpat, 84.lpp.

Kontroles veids	Mērķis
Informācijas (mediju) dienaskārtība	Uzmanības piesaistes un nozīmīguma piedēvēšanas vadīšana
Naratīvu kontrole	Interpretācijas procesa vadīšana

Naratīvu kontrole kā interpretāciju kontrole var tikt vērtēta kā „maiga cenzūra”, kas atsijā tās interpretācijas, kas neiekļaujas noteiktā jau agrāk izveidotā naratīvā, tāpēc tiek uztvertas kā nepatiesas. Ja autoritāra valsts īsteno mērķtiecīgu naratīvu kontroli pietiekami ilgu laiku, tad daļa iedzīvotāju (nekritiski domājošo) uztver notikumus hiperbolizētā veidā, proti, izmanto noteiktu interpretāciju pat tur, kur tas nav atbilstoši reālā notikuma tematikai. Tādējādi lielie bāzes jeb stratēģiskie naratīvi var iekļaut savā melnbaltajā ainā visu nekritiski domājošas sabiedrības daļas „realitāti”.

Ja tipisks naratīvs literatūrā aizved lasītāju līdz problēmai – kulminācijai, kurai seko risinājums, tad reālas ietekmes operācijas ietvaros, naratīvs balstās problēmas neatrisināšanā jeb stāsta nepabeigtībā. Šāds mobilizējošs naratīvs „pieprasa” risinājumu nevis grāmatas lappusēs, bet reālajā pasaulē.¹³ Minētais ir sevišķi aktuāls aspekts Krievijas informācijas kampaņā Ukrainā, kur iedzīvotāji, piemēram, tiek aicināti „iznīcināt fašistus, banderoviešus u.c.”, t.i., atrisināt naratīvā iekļauto problēmu, proti „fašisms vēl nav uzvarēts”.

1.3. Tematisko rāmējumu (freimu) kontrole

Ja naratīvu var saprast kā stāstu, kurā noteiktā secībā izklāstīts vēstījums, tad komunikācijas izpētei ir nepieciešama sīkāka analīzes vienība - tematiskais rāmējums jeb freims.¹⁴ Tematiskais rāmējums ir objekta (personas, notikuma, parādības) īpašību fiksēšana no noteiktas perspektīvas. Iespējams, ka vārds „kadrējums” parāda labāk šī termina jēgu latviešu valodā. Ja naratīvu varētu nosacīti salīdzināt ar nelielu videoierakstu, tad tematisko rāmējumu – ar fotouzņēmumu, kur bildes varonis ir redzams noteiktā rakursā. Ar tematisko rāmējumu var saprast noteikta viedokļa fiksāciju par objektu, objekta aprakstu, tēlu, kas nāk prātā, iedomājoties kāda vārda nozīmi. Tematiskā rāmējuma otra raksturojošā īpatnība ir ciešā saistība ar konkrētu kontekstu, interpretāciju. Tematisko rāmējumu var attiecināt uz individu (pieminot Ukrainas prezidentu P. Porošenko, piemērot, ka viņš ir „šokolādes karalis”), uz cilvēku grupu (Rietumukrainas iedzīvotāji – „banderovieši un neonacisti”), uz procesu, notikumu vai vietu telpā (Maidans – „haoss”).

Rāmējumi savu ietekmi uz realitātes formēšanu un cilvēku priekšstatu veidošanu iegūst komunikācijas procesu rezultātā. Taču ir svarīgi ņemt vērā, ka rāmējumi pastāv jau pirms komunikācijas – kā ideoloģiski vai noteiktā vērtību sistēmā balstīti skatupunkti, kas ļauj asimilēt nepazīstamu informāciju. Tādējādi jebkura rāmējuma efektu nosaka ne tikai komunikators, bet arī vēstījuma saņēmēja pieredze un uzkrātās zināšanas.

Tematisko rāmējumu rašanās ir saistīta ar cilvēka vēlmi vienkāršot apkārtējo pasauli, ātri saprast, kurš ir „ienaidnieks”, kurš „draugs”. Šādu ātro ceļu meklēšana ir saistīta ar efektivitātes meklējumiem cilvēka darbībā un ātrā draudu novēršanā.

¹³ Почепцов Г.Г. *Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении*. Киев: Альтерпрес, 2008, с.91.

¹⁴ Angļu valodas vārdam *framing* latviešu valodā ir dažādi tulkojumi – rāmējums, kadrējums, ielogojums, freims.

Diemžēl minētais var tikt izmantots arī manipulācijai ar auditoriju. Ja valdībai vai elites grupai ir iespējams kontrolēt lielu skaitu mediju, tad viens no manipulācijas elementiem ir ilgstoša noteiktu tematisko rāmējumu piesaiste noteiktām personām, politiskajiem spēkiem un sabiedrības grupām. TV žurnālisti, ik reizi pieminot kādu personu, var atgādināt kādu nepatīkamu gadījumu no viņa dzīves, līdz ar to mēģinot izraisīt negatīvas asociācijas skatītājos. Tāpat, pieminot Eiropas Savienības Kaimiņu politiku, žurnālisti, vai eksperti – komentētāji var pie katras iespējas piebilst, ka „Eiropa ir morāli degradēta”, tās „ārpolitika ir savtīga”.

1.4. Informācijas kampaņu īstenošana

Iepriekš apskatītie komunikācijas instrumenti – mediju vides kontrole, naratīvu un rāmējumu kontrole bez koordinētām un sinhronizētām darbībām vēl negarantē mērķa sasniegšanu – auditorijas attieksmes un rīcības maiņu (vai *status quo* saglabāšanu). Gan liela mēroga stratēģiskās komunikācijas, gan mazāka mēroga informācijas kampaņas īstenošana sākas ar plānošanu. Tās gaitā tiek iezīmēti principiālie faktori, kas saistīti ar mērķa definēšanu un sasniegšanu: precīza mērķa definēšana, vadības organizācija, laiks, resursi, līdzekļi, realizācijas posmi, pieejas.

Komunikācijas process informācijas kampaņas ietvaros paredz situācijas izpēti posmu, kurā laikus tiek atklāti un novērtēti šķēršļi, kas var radīt vēstījuma satura izkliedi, noskaidroti attiecīgās auditoriju raksturojošie psiholoģiskās uztveres parametri, atklātas sadzīves kultūras īpatnības, dominējošās vērtības, tradīcijas, u.c. faktori, kas veicinās noteiktu vēstījumu akceptu. Kā norāda RAND pētnieki – „faktori, kas ietekmē attieksmi ietver: demogrāfisko aspektu – dzimtes, etnisko, reliģisko, rases, kultūras piederību; filozofisko vai ideoloģisko aspektu – politiskā piederība, piederība specifiskam kultūras naratīvam vai simpātijas attiecībā pret kādu intelektuālo sistēmu [...], kas palīdz indivīdam izprast un izzināt pasauli. Šādas zināšanas dod iespēju (projekta) plānotājam veidot vēstījumus, kas rezonēs ar auditorijas uztveres īpatnībām”.¹⁵

Izmaiņas vietējās, un vēl jo vairāk ārvalstu sabiedrības uztverē ir ilgstošs, komplicēts un resursu ietilpīgs ietekmes procesa rezultāts, tādēļ stratēģiskajam formātam raksturīgs ir ilgtermiņa plānojums. Savukārt atsevišķas informācijas kampaņas vai komunikācijas projekti var tikt pieskaņoti mazāka mēroga mērķu sasniegšanai. G. Počepcovs grāmatā „Stratēģiskās komunikācijas: stratēģiskās komunikācijas politikā, uzņēmējdarbībā un valsts pārvaldē” norāda uz sabiedrisko attiecību un propagandas speciālista Džona Rendona (*Johan Rendon*) formulēto komunikācijas plānošanu: 1) mērķauditorijas izvēle; 2) vajadzīgo vēstījumu tipu atlase, 3) ziņneša (*messenger*) izvēle; 4) vēstījumu nogādāšanas sistēmas izstrāde.¹⁶

Ja informācijas kampaņa ir lielas stratēģiskās ietekmes sastāvdaļa, tad plānošanā parādīsies stratēģiskā pieeja, kas redzama RAND pētnieku stratēģiskās plānošanas piemērā:

- Izvēlēties kampaņas mērķus – politiskos mērķus nosaka augstākā vadība, kampaņas mērķus definē projekta realizētāji;
- Plānošana un ietekmes stratēģijas izvēle – ietekmes stratēģijai jāiekļauja mērķauditorijas izpēti rezultāti, jādefinē stratēģijai pakārtotie uzdevumi un instrumenti – "burkāni", "žagari", spiediena vai sarunu taktika. Jānosaka

¹⁵ Foundations of Effective Influence Operations A Framework for Enhancing Army Capabilities, RAND Corporation, 2008, p.66.

¹⁶ Почепцов Г.Г. Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении. Киев: Альтерпрес, 2008, с.78.

efektīvākie komunikācijas kanāli, tēmas, vēstījumi, kas tiks veidoti katrai mērķauditorijai atsevišķi, ietekmes aktivitāšu sinhronizācija un koordinācija.

- Ietekmes operāciju sinhronizācija ar politikas uzstādījumiem;
- Ietekmes stratēģijas monitorings un izvērtēšana;
- Ietekmes stratēģijas adaptācija pēc nepieciešamības.¹⁷

Dotais pētījums nepēta Krievijas stratēģisko komunikāciju kopumā, bet tikai dažus tās aspektus. Tomēr, analizējot Krievijas informācijas kampaņu pret Ukrainu, ir svarīgi saskatīt tajā stratēģiskos elementus, kā komunikācijas aktivitāšu saskaņošanu ar politiskiem un militāriem soļiem. Īstenojot informācijas kampaņu, kurā piedalās gan mediji, gan eksperti un politiķi, ir vitāli svarīgi, lai visi iesaistītie aktori komunicē saskaņoti, lai vēstījumi nav pretrunā viens ar otru. Cits būtisks efektīvas informācijas kampaņas faktors ir spēja būt elastīgiem – adaptēt savus vēstījumus un darbības atbilstoši mainīgai situācijai.

2. Informācijas drošība Krievijā: no aizsardzības līdz uzbrukumam

2.1. Informācijas drošības tematika Krievijas konceptuālajos dokumentos

Viens no izaicinājumiem, pētot Krievijas varas institūciju īstenotās informācijas kampaņas, ir informācijas iegūšanas apgrūtinājumi. Parasti valstu valdības un iesaistītās institūcijas sevišķi nereklamē dažādus komunikācijas projektus, tos vienkārši īsteno noteiktu politisku, ekonomisku vai militāru mērķu sasniegšanai. Krievijas gadījumā tas ir vēl grūtāk, jo ne tikai stratēģiskās komunikācijas projektus, bet pat noteiktu rīcībpolitiku īstenošanu klāj noslēpumu plīvurs. Sevišķi, ja runa ir par stratēģiskiem lēmumiem, kas tiek gatavoti un pieņemti prezidenta administrācijā. Pat ja prezidenta administrācija vai valdība lemj par kādu rīcībpolitikas uzsākšanu, tas nenozīmē automātiski, ka paralēli tiek īstenota stratēģiskā komunikācija vai informācijas kampaņa. Dotajā pētījumā priekšstats par Krievijas politiku informācijas kampaņu īstenošanu valsts iekšienē un aiz tās robežām tiek savākts no maziem mozaīkas gabaliņiem, reaģējot tikai uz atsevišķiem elementiem un neizvirzot pretenzijas uz kopainas izveidi. Dotā pētījuma autori šo sadaļu uzskata drīzāk par diskusijas uzsākšanu par minēto tēmu, kuru ir nepieciešams pētīt turpmāk dziļāk un plašāk.

Neskatoties uz iepriekšminēto slepenības tradīciju svarīgu ārpolitisku un drošības politikas lēmumu pieņemšanā, Krievijas informācijas drošības elementi un vadlīnijas ir konstatējami konceptuālajos drošības un ārpolitikas dokumentos. Viens no šādiem dokumentiem ir Krievijas Informācijas drošības doktrīna, kas tika pieņemta 2000. gadā.¹⁸ Doktrīnā ir runāts par “informācijas karu” un “informācijas ieročiem”, norādot, ka jau pati “informācijas kara” metožu izstrāde citās valstīs ir Krievijas informācijas sfēras apdraudējums.¹⁹ Krievijas Informācijas doktrīna norāda, ka “ir palielinājušies “informācijas ieroču” izmantošana pret Krievijas informācijas infrastruktūru.”²⁰

¹⁷ Foundations of Effective Influence Operations A Framework for Enhancing Army Capabilities, RAND Corporation, 2008, p.81.

¹⁸ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации, pieejams http://www.rg.ru/oficial/doc/min_and_vedom/mim_bezop/doctr.shtm, aplūkots 12.05.2014.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Turpat.

Starp dažādām sfērām, kas ir jāsargā informācijas drošības kontekstā, doktrīna min arī garīgumu un kultūras sasniegumus. Doktrīnā vairākkārt ir minēta Krievijas garīgā atjaunošanās kā drošības komponente. Līdzīgi kā Krievijas ārpolitikas konceptuālajos dokumentos, arī Informācijas drošības doktrīna runā par nepieciešamību izplatīt valsts iekšienē un ārvalstīs objektīvu informāciju par Krieviju. Starp drošības apdraudējumiem ir minētas arī ārvalstu aktivitātes ar mērķi izspiest Krieviju no globālās informācijas telpas.²¹ Tādējādi Krievijas Informācijas drošības doktrīna, nenosaucot vārdā valstis, kuras apdraud Krieviju, norāda uz Krievijas nepieciešamību aizstāvēties. Kā viens no „aizsardzības” pretpasākumiem doktrīnā ir minēta „nepieciešamība Krievijas pārstāvniecībās un organizācijās ārvalstīs radīt apstākļus dezinformācijas par Krievijas ārpolitiku neitralizācijas darbam”.²²

2009. gadā pieņemtās Krievijas Nacionālās drošības stratēģijas sadaļā “Kultūra” ir norādīts, ka “negatīvu ietekmi uz nacionālās drošības situāciju pastiprina mēģinājumi pārskatīt uzskatus par Krievijas vēsturi, tās lomu un vietu pasaules vēsturē.”²³ Draudu novēršanai stratēģija nosaka, ka drošības institūcijām ir jāsadarbojas ar pilsoniskās sabiedrības institūtiem. Ņemot vērā Krievijas varas attieksmi pret neatkarīgiem pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem un organizācijām, nav grūti saprast, ka runa ir nevis par NVO, bet t.s. *GONGO* (*Government-Operated Non-Governmental Organization*). Šādas nevalstiskās organizācijas un fondi rada sabiedriskas iniciatīvas šķietamību, bet realitātē tas ir varas kontrolēts process. Sevišķi aktīva Krievijas tautiešu NVO darbība vairāku gadu garumā tika īstenota Krimā un Ukrainas dienvidaustrumu reģionos.

Tapāt kā Informācijas drošības doktrīnā (2000), tāpat arī Nacionālās drošības stratēģijā (2009) garīgo vērtību apdraudējums ir norādīts kā nacionālās drošības problēma. Tādējādi varam spriest, ka Krievija ir drošībiskojusi²⁴ ne tikai informācijas sfēru kopumā, bet arī noteiktus sabiedriskās dzīves un kultūras jautājumus. Starp risinājumiem stratēģija nosaka Krievijas kinematogrāfa attīstīšanu un vienotas humanitārās un informatīvi-telekomunikatīvās vides izveidi NVS telpā un kaimiņu reģionos.²⁵ Vienotas informācijas sfēras izveide ir aktuāla Ukrainas notikumu kontekstā. Tomēr ir svarīgi ņemt vērā, ka arī tādās valstīs, kā Moldova, Baltkrievija un zināmā mērā arī Latvija, Krievijas mediji krievu auditorijās dominē pār vietējiem medijiem.

Līdzīgi kā drošības konceptuālie dokumenti arī ārpolitikas koncepcijas runā par informācijas jautājumiem. Pēc V. Putina rīkojuma 2007. gadā tika apstiprināts “Ārpolitikas apskats”²⁶, kas pēc satura atgādina ārpolitikas koncepciju, tikai satur detalizētākas rekomendācijas Krievijas ārpolitikas veidotājiem un īstenotājiem. Apskats ietver sadaļu “Ārpolitikas informatīvais nodrošinājums”, kas runā gan par

²¹ Доктрина информационной безопасности Российской Федерации, pieejams http://www.rg.ru/oficial/doc/min_and_vedom/mim_bezop/doctr.shtm, aplūkots 12.05.2014.

²² Turpat.

²³ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, pieejams, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, aplūkots 12.05.2014.

²⁴ Drošībiskošanas jēdzienu ieviesa “Kopenhāgenas skolas” pētnieki (Ole Vīvers, Barijs Buzāns u.c.), kuri norādīja, ka drošības sfērā var iekļaut gandrīz jebkuru problēmu, mērķtiecīgi noskaņojot sabiedrību ar t.s. runas akta (*speech act*) palīdzību. Drošībiskošana dod iespēju mobilizēt sabiedrību, paceļot noteiktas problēmas risināšanu augstākajā politiskajā līmenī.

²⁵ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, pieejams, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, aplūkots 12.05.2014.

²⁶ KF Ārlietu ministrijas mājaslapā publicētā informācija vēstī, ka KF ĀM uzdevumu izstrādāt minēto Apskatu uzdeva KF prezidents V.Putins tikšanās laikā ar Krievijas vēstniekiem 2006. gada jūnijā. Tiek norādīts, ka apskats un tajā ietvertās rekomendācijas ir jāuztver kā vadlīnijas ārpolitikas īstenošanā.

Krievijas tēla virzīšanu ārvalstīs, gan par nepieciešamību kļiedēt anti-Krievijas noskaņojumus ASV un dažas Eiropas valstīs.²⁷ Apskatā ir teikts, ka informācijas nozīme ārpolitikas mērķu sasniegšanā strauji pieaug un ietekmē situāciju vairāk nekā starptautiskajā politikā pieņemtie dokumenti un notikumi.

Ārpolitikas apskata autori uzsver, ka starptautisko pārrunu uztveri vairāk ietekmē ne tik daudz “pieņemtie dokumenti, cik informatīvais fons, politologu sabiedrības komentāri, ekspertu uzstāšanās, publikācijas medijos. Minētais ir attiecināms gan uz Krievijas ārpolitikas, gan iekšpolitikas informatīvo pavadījumu. Robeža starp abiem virzieniem ir nosacīta.”²⁸ Minētais ir sevišķi aktuāls Krievijas kaimiņvalstīm, tai skaitā Ukrainai, kur Krievijas mediju saturs nonāk gan “netīšām” – ģeogrāfiskā tuvuma dēļ, gan kā mērķtiecīga stratēģiskas ietekmes īstenošana. Apskata autori turpina: “mūsu galvenais uzdevums ir veidot efektīvas informācijas kampaņas visur, kur parādās reāli izaicinājumi Krievijas interesēm, uzturot plašu sabiedrisko konsensu ap Krievijas ārpolitikas kursu.”²⁹ Krievijas 2007. gada Ārpolitikas apskats norāda, ka ir jāietekmē informācijas plūsma arī ārvalstīs, veidojot jaunu informācijas laukumu (*площадки – криву вал.*) tīklojumu, kā arī sadarbojoties ar ārvalstīs dzīvojošo tautiešu medijiem.³⁰ Turklāt, Apskatā ir teikts, ka Krievijai ir jāpārtrauc taisnoties Rietumiem un jāīsteno uzbrūkošs informācijas darbs. 2007. gada Ārpolitikas apskata ideja par Rietumu valstu un starptautisko organizāciju kritikas nepieņemšanu, ko Krievija pamato ar civilizāciju dialoga nepieciešamību, tiek turpināta arī 2008. gada Ārpolitikas koncepcijā.

Īstenojot ietekmes operācijas un jebkuru informācijas kampaņu, ir nepieciešama laba koordinācija starp iesaistītajiem aktoriem. Krievijas 2007. gada Ārpolitikas apskatā ir ieteikts Krievijas ārpolitikā koordinēt ne tikai valsts institūciju, bet arī privāto uzņēmumu un nevalstisko organizāciju darbību informācijas kampaņu īstenošanā.³¹

2.2. Krievijas informācijas kampaņu piemēri

Pirms Krievija nonāca līdz informācijas kampaņas īstenošanai pret Ukrainu, tā mācījās uz savu veiksmju un neveiksmju piemēriem iepriekšējos gados. Pirmais Čečenijas karš (1994. – 1996. g.), Otrais Čečenijas karš 1999. – 2009. g. (2010. g.), zemūdenes „Kursk” bojāeja, Beslanas ķīlnieku krīze (2004. g.) un Krievijas – Gruzijas karš 2008. gadā ir daļa no gadījumiem, uz kuru bāzes Krievija pieslīpēja savu izpratni un gatavību īstenot Krimas operācijas informatīvo sadaļu.

Pēc PSRS sabrukuma Čečenija spēra drosmīgus soļus nacionālās pašnoteikšanās virzienā, kas nebija pieņemama Maskavai. Arī Rietumi drīzāk atbalstīja mierīgu konflikta atrisinājumu politiskā dialoga ceļā nekā Ičkērijas Republikas atdalīšanos no Krievijas Federācijas. Pirmais Čečenijas karš liecināja par oficiālās Krievijas nespēju īstenot tādu komunikāciju, kas ļautu iegūt plašas auditorijas atbalstu valsts iekšienē un aiz tās robežām. Deviņdesmito gadu pirmajā pusē Krievijā darbojās no valdības neatkarīgi mediji, tai skaitā TV kanāls NTV, kas aktīvi kritizēja Kremļa politiku Čečenijā. Rietumos un daļā Krievijas auditorijas

²⁷ Обзор внешней политики Российской Федерации, pieejams http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD, aplūkots 17.05.2014.

²⁸ Turpat.

²⁹ Turpat.

³⁰ Turpat.

³¹ Turpat.

Čečenijas aktivitātes tika uztvertas ar simpātijām, vērtējot šo procesu kā zināmu turpinājumu PSRS paverdzināto tautu pašnoteikšanās īstenošanai.

Prezidenta Borisa Jeļcina valdīšanas laikā Kremlim nebija sevišķi labas attiecības ar valsts bruņotajiem spēkiem un drošības dienestiem. Neskatoties uz 1993.gada politiskās krīzes atrisināšanu, prezidenta administrācijas un Valsts Domes sadarbība nebija pietiekami laba. Šādā situācijā īstenot efektīvas informācijas kampaņas bija apgrūtinātas. Prezidenta administrācijas un Valsts Domes lēmumi un komunikācija nebija sinhronizēti. Turklāt armijai nebija pietiekami labas iespējas pašai īstenot informācijas operācijas ar savu, valsts vai neatkarīgu mediju palīdzību. Savukārt čečeni bija visai aktīvi savas nostājas paudēji ar savu reģionālo un Krievijas lielo mediju palīdzību. Tā *NTV* žurnālisti deva iespēju čečenu kaujiniekiem sniegt intervijas un skaidrot plašai auditorijai savus brīvības cīnītāju mērķus.

Otrs Čečenijas karš, kurš tika uzsākts 1999. gadā pēc dzīvojamo namu spridzināšanas Krievijā (par ko paši čečenu kaujinieki tā arī neuzņēmās atbildību), varas komunikācijas ziņā bija radikāli atšķirīgs no pirmā. 2000. gadā Putinam kļūstot par prezidentu, tika uzsākta varas centralizācija Krievijā. V. Putins uzlaboja prezidenta administrācijas attiecības ar armiju un drošības dienestiem. Tas atviegloja informatīvās komponentes īstenošanu militāru operāciju laikā. Putina iepriekšējais darbs VDK un FDD ietekmēja kopējo varas attieksmi pret informācijas instrumentu izmantošanā iekšpolitikā un ārpolitikā. Šīs nostājas pamatā bija atziņa, ka visu un visur kontrolē elites, un daži no instrumentiem, ar kuru palīdzību to panākt, ir t.s. polittehnoloģijas, kas ietver sevī sabiedriskās attiecības, propagandu un dezinformāciju.

Putins un viņa sabiedrotie pievērsa lielu uzmanību ekonomikas un mediju resursu kontrolei. Gazprom finanšu plūsmu pārvaldīšana notika ar savu cilvēku ielikšanu uzņēmuma vadošajos amatos. Mediju kontroles īstenošana sākās ar lielāko TV kanālu pārņemšanu tiešā un pastarpinātā (caur Gazprom un V. Putinam pietuvinātiem mediju īpašniekiem) prezidenta administrācijas pārziņā. Sākotnēji Putina motivācija pārņemt kontroli pār lielākajiem TV kanāliem bija saistīta ar priekšvēlēšanu kampaņu īstenošanu. 1999. gadā, kad Putins kļuva par premjeru, valstī darbojās ap desmit mediju holdingu.³² Starp nozīmīgākajiem politiku ietekmējošiem medijiem var minēt Vladimira Gusinska *NTV*, Borisa Berezovska *TV6* un Maskavas mēra Jurija Lužkova *TVC*.³³

Maskavas mērs J. Lužkovs no Putina oponentiem tika pārvērsts par sabiedroto, partiju konsolidācijas procesā, kas ļāva viņam kļūt par partijas „Vienotā Krievija” vienu no vadošajiem politiķiem. Krievijas mediju magnāts V. Gusinskis bija spiests pārdot sev piederošos medijus, tajā skaitā *NTV* kanālu uzņēmumam Gazprom. B. Berezovskis bija spiests doties uz dzīvi ārvalstīs. Līdz ar to Kremlis neitralizēja trīs nozīmīgākos oponentus Čečenijas kara un citu notikumu atainošanā. Turklāt „spindoktoringa” īstenošanai tikai tika pieaicināts prezidenta padomnieks S. Jastržembskis, kurš centās kontrolēt visu, kas bija saistīts ar militārās operācijas Čečenijā atainošanu Krievijas medijos.

Pēc 2001. gada terora aktiem ASV Krievija izmantoja izdevību un starptautiskajā vidē sāka skaidrot, ka militārās aktivitātes pret čečenu kaujiniekiem ir

³² Rostoks T., Relations between the Media and the State in Russia. In Muižnieks N., *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*. Riga: Academic Press of the University of Latvia, 2008, p.14.

³³ Turpat.

daļa no „globālā kara pret terorismu”.³⁴ Turklāt paši „kaujinieki” tika pārdēvēti par „teroristiem”. Tā vairs nebija nācijas cīņa par brīvību, bet gan radikālā islāma „teroristu uzbrukumi” ar mērķi destabilizēt situāciju Krievijā. Turklāt „federālais grupējums” (*federalnaja grupirovka* – krievu val.) stājās pretī „bandītu grupām” (*bandformirovanije* – krievu val.). Otrajā Čečenijas karā, atšķirībā no pirmā, tika iesaistīti daudz vairāk speciālo milicijas vienību *OMON* vīri, nevis regulārās armijas karavīri. Līdz ar to mazinājās armijā iesaukto jauno karavīru māšu komiteju protesti, kuri Pirmā Čečenijas kara laikā izsauca lielu sabiedrības rezonansi. Kremlis ne tikai padarīja savu vēstījumu efektīvāku, bet arī ierobežoja čečenu iespējas paust savējo. Varas kontrole pār vadošajiem TV kanāliem vairs neļāva čečenu kaujiniekiem uzrunāt plašu Krievijas un ārvalstu sabiedrību. Neskatoties uz to, ka abos Čečenijas karos nemainījās vieta un karadarbības prakse, tomēr būtiski atšķīrās naratīvi un tematiskie rāmējumi, kas ietekmēja starptautisko nostāju pret abām iesaistītajām pusēm.³⁵

Ārvalstu un Krievijas sabiedrības reakcija uz „Kursk” zemūdenes slīkšanu (2000.g.) un varas iestāžu bezdarbību būtiski iedragāja Putina reputāciju. Putina kavēšanās ar atvaļinājuma pārtraukšanu un publiska paziņojuma izplatīšanu, izraisīja sašutumu jūrnieku ģimenēs. Vairāku dienu laikā, līdz ūdenslīdēji beidzot sasniedza zemūdeni, Krievijas varas pārstāvji vairākas reizes mainīja vēstījumu par avārijas iemesliem un jūrnieku stāvokli.³⁶ Gadījums ar „Kursk” zemūdeni Putina prezidentūras sākumā vēl vairāk ietekmēja Putina vēlmi kontrolēt informācijas plūsmu un saturu Krievijā.

Karš ar Gruziju 2008. gadā parādīja, ka oficiālā Krievija ir ņēmusi vērā iepriekšējās militārās akcijas un ir gatava piedalīties informācijas kara īstenošanā. Lai karadarbību varētu pamatot starptautiskās sabiedrības acīs, Dienvidosetijā, līdzīgi kā Abhāzijā, Krievija īstenoja t.s. *pasportizāciju* – vienkāršotu Krievijas pilsonības piešķiršanu, neievērojot daļu konsulāro procedūru prasību. Savu pilsoņu aizsardzībai bija jāpalīdz piedēvēt militārajai operācijai „aizsardzības” raksturu.³⁷ Krievijas TV kanāli, atainojot karadarbību Dienvidosetijā, skaidroja, ka ir jānovērš „humanitārā krīze”, kuru izraisījis Gruzijas armijas iebrukums. Auditorija tika maldināta ar katru stundu pieaugošiem civilo iedzīvotāju upuriem. Vēlāk neatkarīgu starptautisko organizāciju pārstāvji neapstiprināja Krievijas paziņoto upuru skaitu. Lai gan Rietumos Krievijas darbība netika attaisnota, Kremlim izdevās parādīt postpadomju telpas valstīm, ka NATO un citas organizācijas nespēs atturēt Krieviju no savu interešu īstenošanas.

Visi apskatītie gadījumi norāda, ka Kremļa saimnieki ir mainījuši savu nostāju par informācijas komponentes nozīmīgumu politikā un militārajās darbībās. Varas institūciju centralizācija un mediju satura kontrole ir devusi Krievijai iespēju īstenot mērķtiecīgus komunikācijas projektus. Čečenijas karu atšķirīgā atainošana bija saistīta ar efektīvu naratīvu un rāmējumu nomaiņu, kā arī ar čečenu izslēgšanu no komunikācijas procesa. Ir redzams Krievijas varas īstenošanas raksturs – ja pastāv mediju konkurenti, tie ir vienkārši jāneitralizē ar visiem iespējamiem līdzekļiem. Arī Krimā noteiktā agresijas posmā tika atslēgti Ukrainas TV kanāli. Maigās varas instrumentus Kremlis lieto tikai tad, kad nepastāv citas iespējas.

³⁴ Ginos, D.N., *The Securitization of Russian Strategic Communication*. School of Advanced Military Studies US Army Command and General Staff College, 2010, p. 29.

³⁵ Turpat, 40.lpp.

³⁶ Turpat, 32.lpp.

³⁷ Turpat, 37.lpp.

2.3. Mediju kontroles process V.Putina trešās prezidentūras laikā

V. Putina trešās prezidentūras laikā (kopš 2012. g.) tiek turpināta mediju sfēras ierastā kontrole, vēl vairāk to pastiprinot interneta medijos. Pēdējā laikā Krievijas teritorijā tika slēgta pieeja opozicionāriem izdevumiem: *Grani.ru*, *Kasparov.ru* un *Ej.ru*. Tomēr galvenā uzmanība, tāpat kā līdz šim, tiek pievērsta televīzijai.

Savulaik pieļautās komunikācijas sinhronizācijas problēmas zemūdenes „Kursk” nogrimšanas laikā tiek novērstas ar regulāras kontroles mehānisma īstenošanu vadošajos TV kanālos. Katru nedēļu prezidenta administrācijā notiek tikšanās ar trīs lielāko TV kanālu – *Pirmais kanāls (ORT)*, *Rossija* un *NTV* pārstāvjiem. No katra minētā kanāla šādās sapulcēs piedalās ģenerāldirektors vai viņa vietnieks. No prezidenta administrācijas puses piedalās administrācijas vadītāja vietnieks Aleksejs Gromovs, bet dažkārt iekšpolitikas pārvaldes pārstāvji. A. Gromovs īsteno arī regulāru telefonisku komunikāciju ar TV kanālu vadību, dažkārt aicinot noņemt vienu vai otru sižetu no pārraidēm.³⁸ Līdz ar to A. Gromovu var uzskatīt par vienu no galvenajiem praktiskās vadošo Krievijas TV kanālu satura kontroles īstenotājiem.

Vienotu vēstījumu kontrole medijos notiek arī ar V. Putina līdzgaitnieka Jurija Kovalčuka palīdzību. J.Kovalčukam pieder bloķējošā akciju pakete *Pirmajā kanālā* un *STS TV*, kā arī kontrolpakete – *NTV*, *Ren-TV*, *Piektais kanāls*, kā arī „Izvestija” un „Life News”. Papildus minētajam, Kovalčukam pieder kompānija „Video International”, kas piegādā reklāmu Krievijas vadošajiem TV kanāliem. Uz Pirmā kanāla darbu ietekmi atstāj arī cits Putina paziņa – Arkādijs Rotenbergs, kuram pieder uzņēmums „Krasnij kvadrat”, kas gatavo programmas Pirmajam kanālam. Viens no mediju kontroles mehānismiem ir reklāmas budžeta piešķiršana medijiem no lielo valsts uzņēmumu puses. Nosacījums – nekādu negatīvu vēstījumu par valsts kompānijām. Valsts uzņēmumi maksā medijiem ne tikai par reklāmām, bet arī par rakstu izvietojumu, kas netiek noformēti kā reklāmas.

Lai arī interneta vide Krievijā ir daudz brīvāka nekā televīzijā, tomēr vara cenšas ietekmēt procesus arī globālajā tīmeklī. Kā norāda Krievijas analītiskais portāls „The Insider”, Krievijas prezidenta administrācijas iekšpolitikas pārvalde kontrolē t.s. troļļu un blogeru darbu, kuri izpilda trīs uzdevumus: 1) pasūtījuma materiālu publicēšana un izplatīšana; 2) viltus kontu izveide sociālajos tīklos, kuri izplata pasūtījuma informāciju; 3) „spama” izplatīšana, oponentu vajāšana interneta vidē.³⁹ Ar šī darba organizēšanu nodarbojas vairāki cilvēki, kā vienu no nozīmīgākajiem var nosaukt holdinga „Konkord” vadītāju Jevgēņiju Prihožinu, kurš ir personīgi pazīstams ar V. Putinu. J. Prihožinam ir savi propagandas ofisi arī Ukrainā, piemēram „Harkovas ziņu aģentūra”.⁴⁰

Drukātās preses satura kontrole tiek īstenota ar Valsts prezidenta administrācijas vadītāja vietnieka Vjačeslava Volodina līdzdalību. V. Volodins piedalās arī preses satura radīšanā noteiktām mediju kampaņām.⁴¹ Savukārt, ziņas, kas ir tieši saistītas ar V.Putinu, kontrolē prezidenta preses sekretārs Dmitrijs Peskovs.

Propagandistiska satura informācijas sinhronizēta izplatīšana („vbros” – krievu val.) mediju vidē parasti notiek lielajās avīzēs „Komsomoļskaja pravda” un „Izvestija”, lojālajos interneta portālos, piemēram „LifeNews”. Ja propagandas akcijai ir nepieciešams liels mērogs, tad arī TV kanālu ziņu un analītiskajos raidījumos. Varas

³⁸ Intervija ar Romānu Dobrohotovu, *The Insider* (<http://theins.ru/>) direktoru, 2014.g. 26.maijs.

³⁹ Пригожинские миллионы: как шеф-повар Путина создал армию кремлевских троллей, *The Insider*, May 27, 2014, pieejams <http://theins.ru/politika/857/>, aplūkots 28.05.2014.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Intervija ar Romānu Dobrohotovu, *The Insider* (<http://theins.ru/>) direktoru, 2014.g. 26.maijs.

elitei lojālie mediji arī paši izrāda iniciatīvu un atspoguļo Kremlim labvēlīgu nostāju. Konkrētas rakstiskas „tēmu norādes” („*temņiki*” – krievu val.) par ziņu saturu, nepieciešamo pasniegšanas veidu un ieteicamām personām - komentētājiem, saņem tikai valstij piederošā mediju holdingā VGTRK ietilpstošie mediji.⁴² Informācijas kampaņas parasti papildina pazīstamāko varas partijas „Vienotā Krievija” pārstāvju komentāri. Savukārt valdības pārstāvji tiešā veidā netiek iesaistīti šādās kampaņās. Turklāt viņi paši dažkārt kļūst par šādu informācijas kampaņu upuriem.

Krievijas varas rīkotajās informācijas kampaņās īpašu lomu spēlē varai pietuvināti politologi, kuri „pareizi” interpretē politiskos notikumus Krievijā un ārvalstīs. Politologu un politisko komentētāju grupā, kura komunicē ar prezidenta administrāciju, ietilpst: Sergejs Markovs, Dmitrijs Orlovs, Aleksandrs Orlovs, Vjačeslavs Ņikonovs, Sergejs Kurginjans, Mihails Ļeontjevs, Aleksejs Puškovs u.c. Zīmīgi, ka šādas metodes izmantošanas nepieciešamība bija aprakstīta Krievijas 2007.gada Ārpolitikas apskatā.⁴³

No minētā ir redzams, ka vadošie Krievijas TV kanāli – *Pirmais kanāls*, *Rossija* un *NTV*, atspoguļojot procesus Krievijā un ārvalstīs, nenodarbojas ar „pašdarbību”. Ziņu un analītisko raidījumu satura vadlīnijas tiek kontrolētas. V.Putins jau kopš sava pirmā prezidentūras termiņa ir mērķtiecīgi gājis uz mediju kontroli, upurējot iespēju attīstīties demokrātijai, kas bez mediju brīvības nav iespējama. Rezultātā mediju brīvību popularizējošā starptautiskā organizācija „Reporters Without Borders” 2014.gadā mediju brīvības indeksā Krieviju ir ievietojusi 148. vietā (no 180).⁴⁴ Informācijas kampaņu īstenošanā sākotnēji šāda mediju kontrole palīdz sinhronizēta vēstījuma izplatīšanai, mērķtiecīgai, koordinētai dezinformācijas un propagandas izplatīšanai, tomēr ilgtermiņā var radīt kritiski domājošu cilvēku reakciju, kas var sašūpot mākslīgi izveidoto konstrukciju un pašu valsts varu.

3. Krievijas Federācijas stratēģiskās intereses postpadomju telpā un Ukrainā

2014. gada 23. aprīlī intervijā Krievijas telekanālam *Russia Today* (RT) Krievijas Federācijas ārlietu ministrs Sergejs Lavrovs komentējot notikumu Ukrainā, minēja, ka “ja mūsu intereses, mūsu leģitīmās intereses, krievu intereses tiks tieši apdraudētas, piemēram, tā kā tas notika Dienvidosetijā, es neredzu nekādu citu veidu kā vien atbildēt starptautisko normu ietvaros.”⁴⁵ Vienā teikumā S.Lavrovs intereses piemin trīs reizes – “mūsu intereses”, “mūsu leģitīmās intereses”, “krievu intereses”. Šāds uzsvars uz Krievijas un krievu (leģitīmajām) interesēm Ukrainā, liek jautāt, kādas šīs intereses ir un ko Krievija vēlētos sasniegt, tās realizējot.

Vērtējot tikai divpusējo attiecību līmeni, nav iespējams izprast Krievijas intereses Ukrainā. Ukrainas loma Krievijas stratēģiskajā plānošanā daudz labāk atklājas, vērtējot Krievijas reģionālās ambīcijas. Jau 2000.gada Krievijas Ārpolitikas koncepcijā ir ietverta Krievijas apņemšanās nodrošināt daudzpolāras starptautiskās

⁴² Intervija ar Romānu Dobrohotovu, *The Insider* (<http://theins.ru/>) direktoru, 2014.g. 26.maijs.

⁴³ Обзор внешней политики Российской Федерации, pieejams http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD, aplūkots 17.05.2014.

⁴⁴ The 2014 World Press Freedom Index, available at <http://rsf.org/index2014/en-index2014.php>, last accessed on May 25, 2014.

⁴⁵ Lavrov: Kiev issued 'criminal order' allowing use of weapons against civilians. *RT*. 23.04.2014, pieejams <http://rt.com/news/154212-lavrov-russia-will-defend-itself/>, aplūkots 27.05.2014.

sistēmas izveidi, kas atbilstu mūsdienu pasaules daudzveidībai.⁴⁶ Daudzpolārā pasaulē Krievija būtu viens no spēka centriem, jeb lielvalstīm. Vēlme pēc Krievijas lielvaras statusa daudzpolārā pasaulē ir atrodama arī turpmākajās Krievijas Ārpolitikas koncepcijās – 2008. gadā un 2013. gadā apstiprinātajos dokumentos. Atšķirībā no 2000. gada Ārpolitikas koncepcijas, 2008. gada dokumentā daudzpolārās pasaules ideja ir tikusi papildināta ar civilizāciju konceptu. Koncepcijā minēts: “Globālā konkurence pirmo reizi jaunāko laiku vēsturē iegūst civilizāciju dimensiju, kas ietver konkurenci starp atšķirīgām vērtībām, mērķiem un attīstības modeļiem universālo demokrātijas un tirgus ekonomikas principu ietvaros.”⁴⁷ Daudz konkrētāk par civilizāciju lomu starptautiskajās attiecībās tiek runāts 2013. gada Krievijas ārpolitikas koncepcijā.

Dokumentā tiek vēlreiz uzsvērts civilizāciju un kulturālo atšķirību nozīmes pieaugums, civilizāciju savstarpējā konkurence. Atšķirīgo civilizāciju arguments ir izmantots arī pret noteiktu vērtību universālo raksturu. Papildinot civilizāciju konkurenci, koncepcijā tiek pieminēta arī starptautiskās sistēmas decentralizācija, kur globālā pārvaldība tiek aizstāta ar reģionālo pārvaldību. 2013. gada Ārpolitikas koncepcijā minēts: “Jaunie ekonomiskās izaugsmes un politiskās varas centri aizvien vairāk uzņemas atbildību par tām piegulošajiem reģioniem”.⁴⁸ Krievijas ārpolitikas veidotāju skatījumā reģionālā integrācija reģionālo lielvalstu vadībā, nodrošinātu reģioniem ekonomisko izaugsmi un drošību, bet to kopīgās morāles vērtības, kultūra un reliģiskās tradīcijas faktiski padara reģionālo integrāciju par loģisku starptautiskās sistēmas tālākās attīstības scenāriju.

Krievijas Nacionālās drošības stratēģijā un citos politikas plānošanas dokumentos, kaimiņu reģioni, kas ietver Neatkarīgo Valstu Sadraudzības dalībvalstis, Gruziju un Baltijas valstis, tiek minēti kā valsts primāro interešu zona. Analizējot šos dokumentus, var novērot Krievijas pozicionēšanos kā reģiona lielvaru attiecīgi arī uzņemoties atbildību par reģionā notiekošo. Krievijas īpašās intereses tās “tuvajās ārzemēs” var novērot jau kopš deviņdesmito gadu sākuma, kad līdz ar PSRS sabrukā arī līdz tam pastāvošā reģiona ciešā politiskā un ekonomiskā integrācija.

Atgriežoties pie divpusējo attiecību dimensijas, drošības jautājumi iznāk priekšplānā. Krievija bija ļoti ieinteresēta saglabāt savu jūras spēku bāzi Sevastopolē, kas tai nodrošina kontroli pār daļu Melnās jūras. Lai gan līgums starp Ukrainu un Krieviju par bāzes izmantošanu tika pagarināts līdz 2042. gadam, tomēr Krievija bija satraukta par iespējamo līguma laušanu no Ukrainas puses, Kijevai tuvinoties ar Rietumiem. Cits svarīgs divpusējais jautājums ir ekonomiskie sakari starp Ukrainu un Krieviju. Krievijas gadījumā ekonomikas konkurētspēja ir saistīta ne vien ar Krievijas eksporta preču un pakalpojumu kvalitāti un cenu, bet arī ar pieejamajiem tirgiem. Šādā skatījumā Ukrainai Krievija ir svarīga, kā noieta tirgus tās precēm un pakalpojumiem. Ukraina ir ceturtais lielākais Krievijas noieta tirgus (5,7% no Krievijas eksporta nonāk Ukrainā), kā arī trešais lielākais importētājs (6,4% Krievijas importa nāk no Ukrainas).⁴⁹ Viens no risinājumiem, kā Krievijai nezaudēt tādu tirgu kā Ukraina, ir tiekties to iesaistīt Krievijas vadībā veidotajā Eirāzijas Ekonomiskajā

⁴⁶ Концепция внешней политики Российской Федерации (2000), <http://www.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>, aplūkots 27.05.2014.

⁴⁷ Концепция внешней политики Российской Федерации. (2008), pieejams <http://kremlin.ru/acts/785>, aplūkots 27.05.2014.

⁴⁸ Концепция внешней политики Российской Федерации (2013), <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/c32577ca0017434944257b160051bf7f!OpenDocument>, aplūkots 27.05.2014.

⁴⁹ Observatory of Economic Complexity. Country profiles. Russia, pieejams <http://atlas.media.mit.edu/profile/country/rus/>, aplūkots 27.05.2014.

savienībā, bet ja tas neizdodas, tad vismaz nepieļaut Ukrainas tuvināšanos Eiropas Savienībai. ES – Ukrainas asociācijas līgums, ko bija paredzēts parakstīt 2013. gada novembra nogalē, paredzēja virkni savstarpējo ekonomisko atvieglojumu, faktiski izveidojot brīvās tirdzniecības zonu. Šāda zonas izveide varētu izraisīt ciešākas ekonomiskās attiecības starp Ukrainu un ES, jo savstarpējā tirdzniecība kļūtu izdevīgāka. Protams, tika paredzēts, ka Ukraina sākotnēji saskarsies ar izaicinājumiem, kas izriet no preču un pakalpojumu zemās konkurētspējas, bet ilgtermiņā Krievijas produkcijai varētu būt sarežģītāk konkurēt ar ES ražojumiem.

Ekonomiskās intereses arī nodrošināja vienu no balstiem Krievijas mēģinājumiem panākt Ukrainas pievienošanos Muitas savienībai un jaunizveidotajai Eirāzijas Ekonomiskajai savienībai. Ukraina ar tās ražotnēm un daudzmiljonu lielo tirgu būtu svarīgs papildinājums jaunveidojamajam ekonomiskajam blokam. Turklāt Ukrainas pievienošanās varētu motivēt arī citas “svārstīgās” reģiona valstis pievienoties Eirāzijas Ekonomiskajai savienībai, jo līdz šim Krievijas virzītie ekonomiskās integrācijas projekti nav nodrošinājuši ievērojamus ieguvumus to dalībvalstīm. Kazahstānas gadījumā pat ir pasliktinājusies valsts tirdzniecības balance ar Krieviju.⁵⁰

No Krievijas perspektīvas, Ukrainas ekonomiskā un politiskā tuvināšanās Eiropas Savienībai, ir uzskatāma par kavēkli Krievijas nacionālo interešu realizācijai – stratēģiskās stabilitātes nodrošināšanai. Kopš PSRS sabrukuma Ukraina ir svārstījusies starp ciešāku sadarbību ar Krieviju un Eiropas Savienību un tās dalībvalstīm. Ukrainas manevrēšanas pamatā ir gan Leonīda Kučmas īstenotā “multivektoru ārpolitika”, gan pēc “oranžās revolūcijas” ievēlētais prezidents Viktors Juščenko tuvināšanās ES un ASV, kā arī atgriešanās pie manevrēšanas prezidents Viktors Janukoviča prezidentūras ietvaros. Pat neskatoties uz Viktora Juščenko tuvināšanos ES un NATO, tieši Viktora Janukoviča vadībā Ukraina nokļuva vistuvāk ciešākai praktiskai sadarbībai ar ES. Šāda strauja Ukrainas piesliešanās Eiropas Savienībai varētu apdraudēt stratēģisko stabilitāti reģionā un apstrīdēt Krievijas kā reģionālā līdera statusu. Asociācijas līguma noslēgšana sniegtu Ukrainai ne vien ilgtermiņa ekonomiskos ieguvumus, bet arī veicinātu valsts iekšpolitiskās reformas un, iespējams, tālāku demokratizāciju.

Ukrainas demokratizācija un ekonomiskā attīstība varētu tikt vērtēta kā alternatīvs modelis Krievijas prezidenta Vladimira Putina vīzijai par Krievijas uzbūvi un valsts attīstību. Esot Krievijas prezidenta un premjera amatos, V. Putins ir vairākkārtīgi aizstāvējis Krievijas esošo institucionālo un likumisko kārtību, kā arī, to attīstījis, piemērojot Krievijas politiskās elites vīzijai par valsts tālāko attīstību. Tieši V. Putina vēlme saglabāt nemainīgu Krievijas iekšējo kārtību tiek minēta kā Krievijas primārā stratēģiskā interese Ukrainā pēc Eiromaidana protestu sākuma Ukrainas lielākajās pilsētās, kas noslēdzās ar Ukrainas prezidenta Viktora Janukoviča bēgšanu uz Krieviju.

Kopējo Krievijas rīcību attiecībā uz Ukrainu gan neilgi pirms ES Austrumu partnerības samita Viļņā, gan pēc Eiromaidana protestu sākuma var skaidrot ar Krievijas Nacionālās drošības stratēģijā minēto “stratēģisko ierobežošanu”. Stratēģiskā ierobežošana ietver politisku, diplomātisku, militāru, ekonomisku, informācijas un citu darbību kopumu, kas vērsti uz citu valstu vai valstu koalīciju destruktīvas vai apdraudošas rīcības novēršanu. Interesanti, ka stratēģiskā iegrožošana

⁵⁰ Moshe A. Will Ukraine Join (and Save) the Eurasian Customs Union. *Ponars Eurasia*, pieejams <http://www.ponarseurasia.org/memo/will-ukraine-join-and-save-eurasian-customs-union>, aplūkots 27.05.2014.

ietver arī valsts ekonomisko iespēju izmantošanu un nacionālās drošības stiprināšanu izmantojot sabiedrības militāri patriotisko audzināšanu.⁵¹

Ukrainas gadījumā varēja novērot, kādā veidā Krievija pielieto stratēģiskās ierobežošanas pieeju, lai nepieļautu Ukrainas tuvināšanos Eiropas Savienībai un tālāku demokratizāciju; lai piespiestu Ukrainu tuvināties Krievijai, piemēram, iesaistoties tās veidotajā Eirāzijas Ekonomiskajā savienībā, vai, vismaz, saglabāt Ukrainas statusu nemainīgu – manevrējot starp ES un Krieviju.

4. Krievijas TV kanāli un to auditorijas Krievijā un Ukrainā

Ukrainas notikumu kontekstā televīzijai kā Krievijā populārākajam plašsaziņas līdzeklim ir divas darbības dimensijas – iekšējā un ārējā. Krievijas televīzijas kanālu darbības iekšējā dimensija ir vērsta uz sabiedrību, lai veicinātu „sabiedrības militāri patriotisko audzināšanu” (kā tas minēts Krievijas nacionālās drošības stratēģijā) kā arī nodrošinot informatīvo atbalstu Krievijas ārpolitikai. Krievijas televīzijas kanālu ārējā dimensija tāpat ir saistīta ar noteiktu auditoriju, piemēram, ārvalstīs dzīvojošo Krievijas pilsoņu un “tautiešu” mobilizāciju, kā arī informatīvo atbalstu Krievijas politikai, t.sk. Krimas operācijas laikā.

Krievija

Saskaņā ar Levadas centra veiktajām sabiedriskās domas aptaujām, lielākā daļa Krievijas sabiedrības kā primāro informācijas avotu izmanto televīziju. Laikā posmā no 2011. gada oktobra līdz 2013. gada jūnijam Krievijas valsts televīzijas kanālus un privātos televīzijas kanālus par primārajiem informācijas iegūšanas avotiem uzskatīja no 75% līdz 84% respondentu.⁵² Citiem plašsaziņas līdzekļiem – radio, laikrakstiem un interneta medijiem auditorijas ir ievērojami mazākas.

Saskaņā ar TNS datiem, laika posmā no 2014. gada janvāra līdz marta beigām skatītākie televīzijas kanāli Krievijā bija *Rossija 1*, *Pirmais kanāls*, un *NTV*, kuru auditoriju daļas svārstījās no 11% līdz 15%. jāpiebilst, ka tikai šie trīs kanāliem auditorijas daļa bija augstāka par 10%.⁵³ No trīs minētajiem televīzijas kanāliem visi faktiski atrodas tiešā vai pastarpinātā valsts kontrolē, piemēram, vairākums *Pirmā kanāla* daļu pieder Krievijas Federālajai valsts īpašuma pārvaldības aģentūrai, savukārt *NTV* atrodas valsts enerģētikas uzņēmuma Gazprom meitas uzņēmuma Gazprom Media īpašumā.⁵⁴

Krievijas valsts īpašumā esošie televīzijas kanāli sabiedrībā tiek augstu novērtēti – tiem saglabājas augsts uzticamības līmenis un vairākums iedzīvotāji vērtē kanālu sniegto informāciju kā objektīvu. Lūdzot novērtēt, cik objektīvi vadošie

⁵¹ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года (2009), pieejams <http://www.mid.ru/bdcomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/8abb3c17eb3d2626c32575b500320ae4!OpenDocument>, aplūkots 27.05.2014.

⁵² Зоркая Н. (Ed.) *Общественное мнение – 2013*. Аналитический Центр Юрия Левады. 2014, pieejams <http://www.levada.ru/sites/default/files/om13.pdf>, aplūkots 27.05.2014.

⁵³ TNS. Данные по аудитории. Pieejams: <http://www.tns-global.ru/services/media/media-audience/tv/national-and-regional/audience>, aplūkots 27.05.2014.

⁵⁴ Khvostunova O. A Complete guide to who controls the Russian news media. 09.12.2013. Pieejams <http://www.indexoncensorship.org/2013/12/brief-history-russian-media/>, aplūkots 27.05.2014.

Krievijas televīzijas kanāli (*Pirmais kanāls, Rossiya 1, NTV*) atspoguļo notikumus Krievijā un pasaulē, 12% respondentu atbildēja, ka pilnīgi objektīvi, 53% – lielākoties objektīvi. Kanālu atspoguļoto informāciju pat lielākoties neobjektīvu uzskatīja 24% respondentu, bet kā pilnīgi neobjektīvu – 3% respondentu (nav atbildes – 9%).⁵⁵

Ukraina

Vadoties pēc 2001. gada Ukrainas tautas skaitīšanas rezultātiem, Ukrainā mīt 48,46 miljoni iedzīvotāju.⁵⁶ Vairākums valsts iedzīvotāju (77,8%) ir ukraiņi. Papildus ukraiņiem valsts teritorijā mīt arī liels skaits krievu (17,3%), baltkrievu (0,6%), moldāvu (0,5%), Krimas tatāru (0,5%) un bulgāru (0,4%).⁵⁷ Krievi ir otrā lielākā etniskā grupa, tomēr viņu skaits kopš iepriekšējās tautas skaitīšanas 1989. gadā ir samazinājies par 26,6%, bet īpatsvars kopējā valsts iedzīvotāju skaitā par 4,8%.⁵⁸ Etniskā piederība ietekmē TV kanālu izvēli, tomēr nav galvenais mediju izvēles rādītājs.

Lielākajā daļā valsts reģionu un pilsētu ukraiņi veido iedzīvotāju vairākumu. Tikai Krimā un Sevastopolē vairākums iedzīvotāju ir krievi. No Krimas iedzīvotājiem 58,3% ir krievi un 24,3% ir ukraiņi, bet trešā lielākā Krimā dzīvojošā grupa ir Krimas tatāri (12,0%). Sevastopolē 71,6% iedzīvotāju ir krievi, bet 22,4% ir ukraiņi. Citi reģioni ar daudzskaitlīgāko krievu minoritāti ir Luhanska (ukraiņi – 58,0%; krievi – 39,0%), Doņeckā (ukraiņi – 56,9%; krievi – 38,2%), Harkova (ukraiņi – 70,7%; krievi – 25,6%), Zaporožje (ukraiņi – 70,8%; krievi – 24,7%), Odesa (ukraiņi – 62,8%; krievi – 20,7%), Dņepropetrovska (ukraiņi – 79,3%; krievi 17,6%), Nikolajeva (ukraiņi – 81,9%; krievi – 14,1%), Hersona (ukraiņi – 82,0%; krievi – 14,1%) un Kijevas pilsēta (ukraiņi – 82,2%; krievi 13,1%).⁵⁹

Ukrainā lielākā auditorija ir vietējiem Ukrainas televīzijas kanāliem. Saskaņā ar GFK Ukraine un AC Nielsen datiem 2013. gada decembrī populārākie televīzijas kanāli bija *STV, Inter, 1+1, Ukraina, ICTV*. Vislielākā tirgus daļa bija *STV* (ap 12%) un *Inter* (ap 11%).⁶⁰

Krievijas televīzijas kanāliem Ukrainā ir salīdzinoši neliela auditorija. No Krievijas televīzijas kanāliem lielākā tirgus daļa ir *Pervij Rossiskij Kanal* (1,49%), kas 2014. gada janvārī bija 13. vietā. *Pervij Rossiskij Kanal* ir *Pirmā kanāla* analogs Ukrainā. No citiem Krievijas televīzijas kanāliem Ukrainā vēl tiek piedāvāti *RTR Planeta* un *NTV Mir*, kas ir Krievijā raidīto *Rossija 1* un *NTV* analogi starptautiskajai translācijai. *RTR Planeta* tirgus daļa 2014. gada janvārī bija 1,12%, bet *NTV Mir* daļa bija 1,07%.⁶¹

Ukrainā ir relatīvi augsta iedzīvotāju uzticība vietējiem televīzijas kanāliem. Lūgti atbildēt, vai viņi uzticas Ukrainas plašsaziņas līdzekļiem, 2013. gada martā 10,5% respondentu atbildēja, ka tiem pilnībā uzticas, bet 51,4%, ka visdrīzāk uzticas,

⁵⁵ Levada center, <http://www.levada.ru/sites/default/files/om13.pdf>, aplūkots 27.05.2014.

⁵⁶ All-Ukrainian population census 2001. Pieejams: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/>, aplūkots 27.05.2014.

⁵⁷ About number and composition population of Ukraine by All-Ukrainian population census 2001 data. Pieejams: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, aplūkots 27.05.2014.

⁵⁸ Turpat

⁵⁹ Turpat.

⁶⁰ ACNielsen опубликовала рейтинг украинских телеканалов. Pieejams: http://ru.business-tv.com.ua/news/acnielsen_opublikovala_pervye_reytingi_ukrainaskih_telekanalov-102.html, aplūkots 27.05.2014.

⁶¹ Top-Channels. Television Industry Committee. Pieejams: <http://tampanel.com.ua/en/rubrics/top-evening-news/>, aplūkots 27.05.2014.

savukārt 22,6% drīzāk neuzticējās, bet 8,9% pilnīgi neuzticējās (nav atbildes – 6,5%).⁶² Atbildot par uzticēšanos Krievijas televīzijas kanāliem, 2013. gada martā 7,4% respondentu atbildēja, ka tiem pilnībā uzticas, 38,3% drīzāk uzticas, bet 27,7% drīzāk neuzticējās un 13% pilnībā neuzticējās (nav atbildes 13,7%).⁶³ Līdzīga Ukrainas sabiedrības uzticība ir arī Rietumu plašsaziņas līdzekļiem – 7,4% tiem pilnībā uzticas, 35,7% drīzāk uzticas, 23,9% drīzāk neuzticas, bet 12,1% pilnībā neuzticas (nav atbildes 21%).

Pat neskatoties uz relatīvi nelielajām Krievijas TV kanālu auditorijām, Krievijas valsts rīcība parāda šo kanālu nozīmi Krievijai. Starp Ukrainu un Krieviju jau vairākkārtīgi ir notikušas asākas vārdu un diplomātiskās korespondences apmaiņas, kur Ukrainas puse ir pārmetusi Krievijai pārlieku tendenciozu Ukrainas notikumu atspoguļojumu Krievijas medijos, bet Krievija ir protestējusi pret Ukrainas jaunajiem TV pārraižu standartiem. Piemēram, 2008. gada 1. novembrī Ukrainas nacionālā televīzijas un radio padome noteica translācijas ierobežojumus TV kanāliem, kas nebija pielāgoti Ukrainas standartiem. Šo kanālu starpā bija *Pirmais kanāls*, *Ren TV*, *RTR Planeta*, *TVCI*. Krievijas pārstāvji šādu Ukrainas soli nosodīja, apsūdzot valsti Krievijas plašsaziņas līdzekļu diskriminācijā.⁶⁴

Krievijas TV kanālu īpašo lomu parāda arī norises Krimā neilgu laiku pēc bruņoto grupējumu parādīšanās Krimas pilsētu ielās. 2014. gada 6. martā bruņoti vīri iebruka Simferopoles Radio un TV retranslācijas stacijā, kam sekoja vairāku Ukrainas TV kanālu translācijas pārtraukšana. Ukrainas TV kanālu vietā tika uzsākta Krievijas TV kanālu translācija – *Inter* tika aizvietots ar *NTV*, bet *1+1* vietā uzsākta *Pirmā kanāla* translācija. Kopā Krimā Ukrainas TV kanālu vietā tika uzsākta septiņu Krievijas kanālu translācija.⁶⁵ Krimas pašpasludinātais Reģionālās informācijas ministrs Dmitrijs Polonskijs Ukrainas TV kanālu translācijas pārtraukšanu pamatoja ar morāliem un likumīgiem iemesliem, apgalvojot: “Mēs ticam, ka mums ir tiesības aizsargāt Krimas iedzīvotājus no vardarbības pieauguma, meliem un nepatiesas informācijas, kas plūst no ekrāniem”.⁶⁶

Kopumā Krievijas TV kanālu auditorijas Ukrainā ir ievērojami mazākas par Ukrainas vietējo TV kanālu auditorijām. Tomēr tas automātiski nenožīmē šo kanālu nozīmes mazināšanos, jo notikumi Krimā un citos Ukrainas austrumu reģionos ir parādījuši, ka arī neliela vietējo iedzīvotāju daļa ar daudz plašāku militāro un informatīvo atbalstu var ievērojami iedragāt valsts stabilitāti. Arī steidzīgā Ukrainas TV kanālu retranslācijas pārtraukšana aizvietoja tos ar Krievijas TV kanāliem, labi ilustrē televīzijas kā pārdomāta politiskā instrumenta izmantošanu. Ir jāņem vērā, ka Krievijas TV raidījumu videoklipi tiek ievietoti arī sociālajos tīklos, radot multiplikatīvo efektu.

⁶² Do you trust Ukrainian mass media? (Recurrent, 2000-2013). Razumkov Centre. Pieejams: http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=87, aplūkots 27.05.2014.

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Pelnēns G. (ed.) *The “Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States*. Rīga: CEEPS, 2009, p. 292.

⁶⁵ Ukrainian TV channels blocked in Crimea, Russian broadcasts launched. Interfax. Pieejams: <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=487239>, aplūkots 27.05.2014.

⁶⁶ Dolgov A., Ukrainian TV Channels Blocked in Crimea for 'Moral and Legal' Reasons. Pieejams: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/ukrainian-tv-channels-blocked-in-crimea-for-moral-and-legal-reasons/495879.html>, aplūkots 27.05.2014.

5. Krievijas stratēģiskie naratīvi par Ukrainu

„Civilizācija pret civilizāciju”

Analizējot Krievijas propagandistu aktualizētos naratīvus par Ukrainu, ir svarīgi ņemt vērā, ka šis process nesākās 2014. gadā, bet tiek mērķtiecīgi virzīts jau vairākus gadus. 2004. gadā Krievijas Domes Ārlietu komitejas priekšsēdētājs Konstantīns Kosačovs izteica savu sašutumu par to, ka, lai gan Krievijas kaimiņvalstis bauda ekonomisko izdevīgumu attiecībās ar Krieviju, tomēr tās vēlas integrēties Eiropas institūcijās. Pēc Kosačova domām, Krievijas politika cieta no ideoloģiskā tukšuma, turpretī Rietumi nāca ar demokratizācijas ideju.⁶⁷ Krievijas politiskā elite baidījās, ka demokrātisko pārmaiņu vilnis atplūdīs līdz Maskavai. Bailes zaudēt varu bija liels motivējošs faktors, kas veicināja Kremļa saimnieku izvēli uzsākt „informatīvu pretsparu” Rietumiem. Tā kā cīņa notika prātu un siržu līmenī, tad arī „pretuzbrukumam” bija jānotiek informatīvi – ideoloģiskajā sfērā.

Jaunas idejas nespētu ātri mobilizēt plašu sabiedrību, tāpēc tika lemts par labu veco un marginalizēto konceptu aktualizēšanai, pieskaņojot tos mūsdienu realitātei. Parocīgas bija Semjuela Hantingtona idejas, kas ļāva novilkt virtuālu kultūras atšķirību līniju starp Rietumiem un Austrumu – pareizticīgo civilizāciju. „Civilizāciju sadursmes” un „civilizāciju dialoga” idejas bieži parādījās Krievijas varas elites un tai pietuvināto ekspertu runās laikā no 2004. līdz 2007. gadam. Tika citēti krievu politiskās filozofijas klasiķi – slavofili, neoslavofili un eirāzisti. Par šīs diskursa kulmināciju var uzskatīt V. Putina runu Minhenes drošības forumā 2007. gadā, kurā viņš kritizēja ASV par vienpolāras pasaules kārtības uzturēšanu. Partijas „Vienotā Krievija” priekšvēlēšanu programmā 2007. gadā tika iekļauta nodaļa – „Krievijas kā unikālas civilizācijas attīstība”, kurā tika uzskaitīti veicamie darbi, lai nodrošinātu minēto attīstību.⁶⁸ Šajā posmā tika izveidots liels skaits „valstiski-nevalstisku” organizāciju un fondu, kas nodarbojās ar ārvalstīs dzīvojošo tautiešu politiku, krievu valodas un kultūras popularizēšanu ārvalstīs, kā arī ar Krievijas oficiālās vēstures interpretācijas izplatīšanu ārvalstīs, tai skaitā Ukrainā.

„Pareizticīgā civilizācija” bez Ukrainas izskatītos nepilnīga. Kremlim pietuvinātais politologs Vjačeslavs Ņikonovs (fonda „Russkij Mir” vadītājs un Valsts Domes deputāts) kādā no „Nacionālā interese” raidījumiem atgādināja daudz skandināto tēmu par Ukrainu un Krieviju kā kopīgas civilizācijas centru. Minēto ideju plaši un bieži atbalsta Krievu pareizticīgā baznīca (KPB) ar patriarhu Kirilu priekšgalā. Metropolīts Kirils, pirms vēl bija kļuvis par KPB vadītāju, uzrunājis X Vispasaules krievu tautas sapulci 2006. gada maijā pavēstīja, ka savdabīgajai krievu civilizācijai, kura sastāv no Krievijas un „krievu pasaules”, būs jāoponē Rietumu civilizācijai jautājumos par Rietumu tradīciju universālumu.⁶⁹

⁶⁷ Косачев К. Нефтегазовая дипломатия как угроза маргинализации 2004-12-28 http://www.ng.ru/world/2004-12-28/5_uspeh.html (Независимая Газета mājaslapa, aplūkots 12.04.2014).

⁶⁸ Предвыборная Программа Всероссийской политической партии "Единая Россия" "План Путина – достойное будущее великой страны", pieejams <http://www.edinros.ru/news.html?rid=3144>, aplūkots 26.03.2014.

⁶⁹ Права человека и нравственная ответственность, pieejams <http://www.patriarchia.ru/db/print/102261.html>, aplūkots 12.03.2014.

„Ukraina – Eirāzijas centrā”

Eirāzijas Ekonomiskās savienības izveides kontekstā, eirāzisma idejas piedzīvo atkal lielāku uzmanību. Līdzīgi kā „pareizticīgā civilizācija” un „krievu pasaule”, arī Eirāzijas Savienība vēlas redzēt Ukrainu kā savu sastāvdaļu. Spilgtākais neoeirāzisma ideju pautājs mūsdienās ir Aleksandrs Dugins, kurš ir pielāgojis klasisko eirāzistu⁷⁰ idejas mūsdienu aktualitātēm. Ja 20. gs. divdesmitajos gados eirāzisti sprieda, ka galvenais ļaunums ir „individuālistiskā un egoistiskā Eiropa”, tad Dugins šo ļaunā varoņa vietu ierāda ASV un „atlantistiem”. Neoeirāzisti par savu mērķi nolikuši daudzpolāras pasaules veidošanu, kā cīņu pret „atlantistu” uzspiesto globalizācijas procesu. Globalizācija tiek uztverta, kā vienpolaritātes nodrošināšanas instruments. Par galveno globalizācijas flagmani eirāzisti uzskata ASV. 2007. gadā grāmatā „Postmodernisma ģeopolitika” A. Dugins raksta: „Nekas nav tik populārs Krievijā šodien kā nepatika pret Ameriku. Antiamerikānisms – tā ir totāla aizraušanās. [...] Tas ir ticības simbols. Antiamerikānisms – tas ir nopietni.”⁷¹

Atbilstoši eirāzistu idejām, Ukraina šajā titānu cīņā ir kaujas lauks, kur satiekas „labais” un „ļaunais”. Eiropas Savienības Austrumu partnerības iniciatīvas tiek skatītas kā „atlantistu” – NATO, ASV un tās sabiedroto vēlme nozagt Ukrainu Eirāzijai.

Viens no mūsdienu Rietumu pētniekiem, kas pastiprināti pētījis A. Dugina darbus, ir vācu pētnieks Andreass Umlands (*Andreas Umland*). Rakstā „*Who is Alexander Dugin?*” A. Umlands raksta, ka 90. gadu sākumā A. Dugins aprakstīja savu ideoloģiju kā „konservatīvi – revolucionāru” apgalvojot, ka arī fašisma pamatideja esot „konservatīvā revolūcija”.⁷² Savā grāmatā „Konservatīvā revolūcija” A. Dugins raksturoja vācu nacionālsociālismu kā viņa izvēlēto „trešo ceļu” vispilnīgāko iemiesojumu. Mūsdienās Krievijas vara ir piedevusi A. Duginam viņa idejiskās aizraušanās 90. gados, viņš pats arī ir piekorigējis savu runu, lai tā vairāk atbilstu Kremļa reģionālajām interesēm.

A. Dugins ir biežs viesis Krievijas TV kanālu analītisko diskusiju raidījumos, līdz ar to ir redzams, ka vara viņam nodrošina labu publicitāti. 2014. gadā pavasara mēnešos A. Dugins atbalsta aktīvu Krievijas militāru iejaukšanos Ukrainas Dienvidaustrumos. Zīmīgi, ka iepriekšējos gados A. Dugins aicināja uz referendumu rīkošanu par noteiktu Ukrainas apgabalu valstiskā statusa maiņu.

„Ukraiņi un krievi – vienota tauta, kas apvienojas „krievu pasaulē””

Aleksandrs Dugins līdztekus daudziem Krievijas propagandistiem runā par austrumslāvu vienotību, norādot, ka ir *belorusi* („baltkrievi”), ir ukraiņi – *malorosi* („mazkrievi”), un ir krievi – *veļikorosi* („lielkrievi”). Paternālistiska attieksme pret Ukrainu ir vērojama gan Krievijas politiķu, gan politisko komentētāju runās. “Pagātnē ģeogrāfiski vienotā „krievu pasaules” telpa pašlaik ir sadalīta ar dažādu valstu robežām. Tomēr tautām, kuras dzīvo vēsturiskās Krievzemes teritorijā, jājūt sava kopējā civilizācijas piederība un jāuztver „krievu pasaule” kā pārnacionāls projekts” — šos vārdus III Krievu pasaules asamblejas atklāšanā Maskavā 2009. gadā teica

⁷⁰ Klasiskā eirāzisma ideoloģijas tapšanas laiks ir no 1921. līdz 1929. gadam.

⁷¹ Дугин А. *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*. Санкт Петербург: АМФОРА, 2007, с. 124.

⁷² Umland A., *Who is Alexander Dugin?* ODR, 26 September 2008, available at <http://www.opendemocracy.net/article/russia-theme/who-is-alexander-dugin>, last accessed on May17, 2014.

KPB patriarhs Kirils. Turklāt viņš nāca klajā ar priekšlikumu lietot jēdzienu „krievu pasaules valstis”, attiecinot to uz zemēm, kuras vēsturiski ir bijušas Krievijas teritorijā. Kirils precizēja, ka „krievu pasaulē” tās apvieno krievu valodas lietošana, kopīga kultūra un vēsturiskā atmiņa. Jau minētajā III Krievu pasaules asamblejas sapulcē Kirils citēja Lavrentiju Čerņigovski, kurš teicis, ka „Krievija, Ukraina, Baltkrievija — tā arī ir Svētā Krievzeme.” Patriarha Kirila minētā „krievu pasaule” ir sevišķi aktuāla Ukrainas kontekstā jo, līdzīgi kā „pareizticīgā civilizācija”, tāpat arī „krievu pasaules” ideja neizskatās nopietni, ja tajā netiek iekļauta Ukraina.

Zīmīgi, ka signālus par Ukrainas un Krievijas nedalāmību plašai auditorijai ar mediju starpniecību sūtīja arī Vladimirs Putins. Sarunā ar pareizticīgo klostera arhimandritu Tihonu (saruna norisinājās 2009. gada vasarā žurnālistu klātbūtnē pie ģenerāļa Deņikina kapa) V. Putins slavēja Deņikinu, atgādinot, ka ģenerālis vienmēr esot bijis pret Ukrainas atdalīšanu no Krievijas. Putins atgādināja, ka Deņikins esot Ukrainu saucis par mazo Krieviju. Līdzīgas idejas, par ukraiņiem kā etniski un garīgi neatšķiramiem no krieviem Ukrainā, sevišķi Krimas pussalā pēdējos gados aktīvi ir izplatījušas Krievijas tautiešu organizācijas.

Lai gan Krieviju ar Maskavu centrā nevar īsti uzskatīt par „vecāko brāli” attiecībās ar Kijevu, tomēr Maskava uzvedas kā „valdošais brālis”, kurš pieprasa jaunākā paklausību. Lai gan Krievijas politiķi regulāri izmanto vārdus „brāļu tautas”, Krievijas ārpolitikas praksē šī brālība nozīmē stingru hierarhiju, kur ukraiņu pašnoteikšanās tiesības tiek ignorētas. Krievijas valsts kontrolētajos TV kanālos bieži vien izskan niecīgas piezīmes par Ukrainas valstiskumu un vēlmi integrēties Rietumu struktūrās. Pat populārās kultūras līmenī krievu TV kanāli ukraiņus rāda tādu kariķētu antiņu lomā, kuru valoda īsti nav valoda, bet smieklīgs dialekts.

Krievija mērķtiecīgi un sistemātiski vēstījumu par Ukrainas valsti ir pasniegusi kā daļu no Krievijas stāsta. Šāda paternālistiska attieksme pret kaimiņiem nav jaunums Krievijas politiskajā kultūrā. Savulaik panslāvisma ideju pamatlicējs Nikolajs Daņilevskis 19. gadsimta beigās skaidroja, ka somiem un poļiem esot labāk būt Krievijas paspārnē, jo šīs tautas pašas ar savu valstiskumu netikšot galā.

„Lielais Tēvijas karš turpinās, Ukrainas fašisti vēl nav iznīcināti”

Pēdējo gadu Krievijas vienojošās ideoloģijas meklējumos Uzvaras dienas svinēšana 9. maijā ir ieņēmusi centrālo ideoloģisko lomu. Lai gan pagājis nozīmīgs laiks no Otrā pasaules kara beigām, tomēr Krievijā, daudz vairāk nekā citās valstīs – uzvarētājās, pievērš nozīmīgu lomu un līdzekļus Uzvaras dienas svinību pasākumiem. Uzvara Lielajā Tēvijas karā, kā to dēvē Krievija, tiek sasaistīta ar valsts varenību, nācijas spēku. PSRS karavadoņu kļūdas un totalitārā režīma nevērīgā attieksme pret padomju karavīru dzīvībām lielākajos KF medijos vairs tikpat kā netiek pieminēta.

9. maija svinības piedzīvoja sevišķu mērogu 2005. gadā – uzreiz pēc „krāsainajām” revolūcijām Gruzijā un Ukrainā. 2005. gads bija arī sākums Sv. Jura lentītes izplatīšanas akcijām, kas turpinās līdz šodienai. Zīmīgi, ka sevišķi liela izmēra Sv. Jura lentītes Krievijas amatpersonas bija piespraudušas uzreiz pēc t.s. Krimas referenduma, kad Maskavā tika parakstīts līgums par Krimas pievienošanu Krievijai.

Krievijas vadošie TV kanāli ir iesaistīti raidījumu ciklu veidošanā, kas tiek rādīti katru gadu jau ilgi pirms 9. maija svinībām. Pēdējos gados arī valsts finansiāli atbalsta vēsturisku filmu veidošanu, kurās tiek atbalsti vecie un veidoti jauni Krieviju slavinoši vēsturiski mīti. Rietumukrainas iedzīvotāji šo mītu ietvaros tiek pasniegti kā „nenosistie banderovieši” (*nedobitije banderovci* – krievu val.).

6. Krievijas ziņu raidījumu veidotie priekšstatī par Ukrainas notikumiem laikā no 2013. gada novembra līdz 2014. gada martam

Kopš Ukrainas krīzes sākuma Krievijas lielākie televīzijas kanāli ir aktīvi iesaistījuši priekšstatu veidošanā par Ukrainā notiekošo. Austrumu partnerības asociācijas līguma parakstīšanu ar ES, Eiromaidans un varas maiņa Kijevā, Krimas pievienošana Krievijai bija nozīmīgi notikumi, kuru konstruēšanā Krievijas TV kanāli izmantoja visdažādākos izteiksmes un sabiedriskās domas manipulācijas līdzekļus. Dotā pētījuma ietvaros, lai ilustrētu, kā tieši šie TV kanāli veidoja izpratni par Ukrainas konfliktu, tika veikta kvalitatīva izpēte par *Pirmā kanāla* (*Первый канал*), *Rossija* (*Россия*) un *NTV* (*HTB*) ziņu raidījumu saturu. Ukrainai veltītie ziņu sižeti tika analizēti pēc vienotas pieejas, izmantojot datu ieguves matricu. Šo matricu veido četras atvērtas analītiskas kategorijas: *kolektīvo aktoru pozicionēšana*, *balsis*, *rāmējumi* un *vizuālās manipulācijas stratēģijas*.

Ar *kolektīvo aktoru pozicionēšanas* kategoriju, ka katrā sižetā tika identificēti galvenie kolektīvie spēlētāji (ES/Rietumi, Ukraina opozīcija/valdība, Krievija u. tml.) un to loma ziņu vēstījumos. Tādējādi tika iegūti dati par to, kā Krievijas TV ziņās tiek konstruēts „mūsējo” (proponentu) un „svešo” (oponentu) tēls Ukrainas notikumu kontekstā. *Balsis* kā analītiska kategorija aptvēra ziņu sižetos intervētos cilvēkus. Tas ļāva sistemātiski izsekot kā un kādu cilvēku viedokli (politiķi, intelīģences pārstāvji, *vox populi*) tiek izmantoti, lai ziņu sižetu padarītu pārliecinošāku. Ar *rāmējumiem* komunikācijas pētniecībā mēdz saprast noteiktu kultūrā vai ideoloģiskajos uzstādījumos iesakņotu perspektīvu izmantošanu, lai atainotu notikumus, procesus un personāžus.⁷³ Tādējādi *rāmējums* ir gan strukturāls lielums, kas tiek izmantots komunikācijas vēstījumu veidošanā, gan arī komunikācijas efekts, kas tiek radīts mediju lietotāju apziņā, attieksmē un uzvedībā. Piemēram, žurnālistam stāstot par Ukrainas sociālekonomisko atpalcību, skatītājs par Ukrainas notikumiem uzzina caur *atpalcības rāmējumu*, kas līdz ar to liek ignorēt ekonomiskos sasniegumus. Visbeidzot, pievēršot uzmanību *vizuālās manipulācijas stratēģijām*, tika analizētas dažādas tehnikas, kuras izmanto Krievijas ziņu raidījumi, veidojot Ukrainas notikumu vizuālo tēlu.

Kvalitatīvie dati tika iegūti no mērķtiecīgi izveidotas ziņu sižetu izlases, kas aptvēra svarīgākos konflikta eskalācijas posmus, sākot ar Ukrainas prezidenta Viktora Janukoviča atteikšanos parakstīt ES asociācijas līgumu un beidzot ar Krimas referendumu. Šie posmi tika iepriekš apspriesti ekspertu grupā, kā arī salīdzināti ar starptautisko mediju izveidoto Ukrainas notikumu hronoloģiju. Kopumā tika analizēti ziņu sižeti, kas tika parādīti:

- no 18. līdz 21. novembrim;
- 1. decembrī;
- 16. janvārī;
- no 18. līdz 24. februārim;
- no 28. februāra līdz 1. martam;
- no 15. līdz 19. martam.

Līdzās ikdienas ziņu sižetiem atsevišķi tika analizēti Krievijas TV kanāla *Rossija* raidījums *Vesti nedelji*. Šis raidījums tiek rādīts katru svētdienu, un tajā

⁷³ Sk. Scheufele, D. Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*. 1999, 49(1), pp. 103–122; Entman, R. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*. 1993, 43 (4), pp. 51–58.

svarīga loma ir atvēlēta žurnālista Dmitrija Kiseļova studijas komentāram, kas bieži vien izgaismo Krievijas komunikācijas stratēģijas mērķus un saturu.

6.1. Kolektīvo aktoru pozicionēšana

TV ziņās izmantotie kolektīvie aktori ir grupas, ar kurām jebkurš skatītājs var sociāli identificēties. Šādas kolektīvas kategorijas faktiski ir uzlūkojamas kā iztēlotas kopienas, kuras, piemēram, vieno nacionālā identitāte (ukraiņi, krievi, amerikāņi), ideoloģija (pozīcija, opozīcija) vai arī transnacionālās attiecības (Eiropas Savienība, Rietumi). Atsaukšanās uz šādām kolektīvām kategorijām ir uzskatāma par žurnālistikas praksi, taču mediju lietotājos veicina „savējo” un „svešo” kolektīvo identitāšu norobežošanu.

Pirms iecerētās asociācijas līguma parakstīšanas ar ES galvenais proponentis Krievijas ziņu sižetos ir Ukraina, kuras nostāju parasti pauž prezidents Viktors Janukovičs un premjerministrs Nikolajs Azarovs. Abu augstāko amatpersonu rīcība žurnālistu aizkadra komentāros un Krievijas amatpersonu izteikumos tiek novērtēta kā reālistiska un konstruktīva. Līdz ar atteikumu parakstīt asociācijas līgumu, Ukraina tiek parādīta kā pragmatiska valsts, kas spēj patstāvīgi izvēlēties labāko attīstības ceļu un rīkoties saskaņā ar savām nacionālajām interesēm.⁷⁴ Citiem vārdiem, Ukrainas iespējamā sadarbība ar ES tiek nepārprotami iekadrēta kā asimetriska un kaitnieciska. Jāatzīmē, ka saspīlējuma pirmajā fāzē, 2013. gada novembrī, Krievijai ziņu sižetos tiek atvēlēta visnotaļ neitrāla vai pat pasīva loma, proti, tiek uzsvērts, ka atbildību par ģeopolitiskās izvēles izdarīšanu Krievija ir atstājusi Ukrainas ziņā. Taču vienlaikus tiek regulāri pieminēti, ka ciešākas attiecības ar Krieviju un Muitas savienību būtu ekonomiski izdevīgākas nekā ar ES, kas nesola nedz pietiekošu finansējumu sociālekonomisko problēmu risināšanai, nedz arī izaugsmes iespējas.

Rietumi (ES un ASV) ziņu sižetos tiek atklāti sasaistīti ar politisko spiedienu un sazvērēstībām, jo tie dažādos veidos cenšas pakļaut Ukrainu, nerēķinoties ar tās aktuālajām vajadzībām. Savukārt līdz ar V. Janukoviča atteikšanos parakstīt asociācijas līgumu ES tiek iekadrēta kā zaudētāja, jo bez Ukrainas Austrumu partnerības projekts esot izgāzies. Parādoties pirmajam sankciju vilnim 2014. gada martā, ziņu raidījumos ir pamanāmi arī žurnālistu mēģinājumi pretnostatīt ES un ASV, apgalvojot, ka ES nespēj formulēt savu nostāju, bet tā vietā pakļaujas ASV spiedienam. Žurnālisti mēdz arī atzīmēt, ka ES dalībvalstu vidū nevalda vienprātība par Ukrainas nākotni vai par sankcijām pret Krieviju. Kamēr ES un ASV ziņās iegūst galvenā *ārējā manipulatora* tēlu, Ukrainas politiskā opozīcija tiek marginalizēta, izceļot tās nekonstruktīvismu, nekompetenci un nespēju saprast Ukrainas iedzīvotāju vairākuma intereses.

Opozīcijas prasību apšaubīšana un kariķēšana ir uzskatāma par kopīgu Krievijas žurnālistu praksi, taču visizteiksmīgāk tā izpaužas pēc V. Janukoviča atbrīvošanas no prezidenta amata un Arsēnija Jaceņuka valdības apstiprināšanas 23. februārī. Ziņu sižetos jaunā valdība tiek konsekventi atainota kā nelegitīma un nespējīga kontrolēt *Labējā sektora* ekstrēmo darbību, par kuru bieži tiek stāstīts Austrumukrainas kontekstā. Vienlaikus jāatzīmē, ka līdz ar pagaidu valdības izveidi un tābrīža Ukrainas augstāko amatpersonu pazūšanu Krievijas ziņās izteikti kritiskā

⁷⁴ Депутаты Верховной Рады Украины освистали членов правительства Николая Азарова. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/polit/246775>, aplūkots 30.05.2014.; Украинская оппозиция собирает майдан. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=709594>, aplūkots 30.05.2014.; Все киевские «майданы» объединились в один. Президент Янукович на давление не поддается. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o203476/>, aplūkots 30.05.2014.

gaismā parādās V. Janukovičs, kurš tiek nosaukts par glēvuli un nodevēju.⁷⁵ Tiesa, jau nedēļu vēlāk šāda kritiska attieksme noplok un, stāstot par V. Janukoviča preses konferenci Rostovā, žurnālistu vēstījumos iezīmējas neitrāla vai pat labvēlīga nostāja, jo Janukovičs joprojām tiek atzīts par Ukrainas leģitīmo prezidentu, kaut gan viņa pienākumus jau *de facto* izpildīja Oleksandrs Turčinovs.⁷⁶

Novembra beigās, eskalējoties pret Azarova valdību vērstajiem protestiem, Krievijas TV ziņu saturā parādās jauni akcenti. Stāstot par Ukrainas notikumiem, žurnālisti lielāku uzmanību sāk veltīt arī Ukrainas opozīcijas jeb asociācijas līguma atbalstītāju diskreditēšanai. Ja vēl pirmajās dienās pēc Viļņas samita Kijevas protesti tiek traktēti kā dabiska opozīcijas reakcija, tad, būtiski pieaugot protestētāju skaitam, Eiromaidans kļūst par sistemātiskas kritikas objektu, ielogojot protestētājus kā Rietumu inspirētu,⁷⁷ destruktīvu un realitāti maz saprotošu cilvēku grupu. Turklāt bieži tiek uzsvērts, ka Kijevā notiek arī valdības atbalstītāju mītiņi, kas tādējādi samazina Eiromaidana nozīmi. Protestiem vēršoties plašumā, Krievijas ziņu valoda kļūst aizvien tiešāka – Maidanā notiekošais tiek asociēts ar ekstrēmismu un nacionālismu. Žurnālisti izvairās detalizētāk ieskicēt Maidana protestētāju etnisko un sociālo portretu, t. i., protestētāji tiek ielogoti kā viendabīga naidīga masa.

Decembra ziņu raidījumos Krievijas loma kļūst skaidrāka, proti, Krievija tiek uzstājīgāk dēvēta par Ukrainas galveno un vēsturisko partneri, bet prezidents Vladimirs Putins – par apsviedīgu stratēģi iepretim savtīgajiem un manipulatīvajiem Rietumiem.⁷⁸ Kad 1. decembrī Maidanā sapulcējas aptuveni 300 tūkstoši cilvēku, izceļas pirmās sadursmes starp protestu dalībniekiem un specvienību „Berkut”, kas Krievijas ziņu raidījumos tiek atainota kā neitrāla sabiedriskās kārtības uzturēšanas struktūra, bet nereti arī kā radikāli noskaņoto protestētāju upuris. Šāds „Berkut” tēls tiek kultivēts arī turpmākajos mēnešos, žurnālistiem cenšoties heroizēt specvienības kaujiniekus. Spilgti šis heroisma patoss parādās 20. februāra notikumu kontekstā, kad sadursmēs starp Eiromaidana atbalstītājiem un „Berkut” kaujiniekiem Kijevā tiek nogalināti 88 cilvēki, kas politiskajai opozīcijai arī kļūst par izšķirošu pagrieziena punktu. Krievijas ziņās parādās arī sižets par Kijevā organizēto sēru gājienu kritušo *berkutiešu* piemiņai.⁷⁹

Atainojot 20. februāra traģiskos notikumus, Krievijas ziņu raidījumi protestētājus parāda kā bruņotus provokatorus un vardarbīgus ekstrēmistus. Taču līdzīgi iepriekšējām eskalācijas fāzēm līdzatbildība asinsizliešanā tiek piedēvēta arī Rietumiem, kas ir rupji iejaukušies Ukrainas iekšējās lietās. Tiesa, vēl īsi pirms Janukoviča atstādināšanas tiek norādīts, ka Krievija sadarbībā ar ES ir parakstījusi vienošanos par politiskās situācijas noregulēšanu Ukrainā.⁸⁰ Februārī konfliktam sasniedzot kulmināciju, Krievijas ziņās tiek uzsvērtāk demonstrēta Austrumukrainas iedzīvotāju neapmierinātība ar jauno valdību un Eiromaidanu, kā arī šo iedzīvotāju gatavība aizsargāt sevi, ja viņus apdraudētu Kijevas radikāļi. Taču ziņās tiek bieži

⁷⁵ На Украине объявили в розыск Януковича. В стране острый финансовый кризис - угроза дефолта. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252895>, aplūkots 30.05.2014.

⁷⁶ Вести. Pieejams http://russia.tv/video/show/brand_id/5402/episode_id/970741/video_id/976060, aplūkots 30.05.2014.

⁷⁷ Стояния на Днепре: оппозиция заблокировала важнейшие административные здания Киева. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o205256/>, aplūkots 30.05.2014.

⁷⁸ Усилия еврокомиссаров пошли прахом. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=721691>, aplūkots 30.05.2014.

⁷⁹ В центре Киева прошел траурный митинг в память о погибших бойцах "Беркута". Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/253239>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁰ Верховная Рада отправила в отставку главу МВД и одобрила закон, который освободит Юлию Тимошенко. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252735>, aplūkots 30.05.2014.

stāstīts par radikāļu uzbrukumiem Krimā, Harkovā, Doņeckā un citviet, kas tādējādi ļauj radīt kontrolētas panikas atmosfēru Austrumukrainas reģionos.⁸¹ Šajā laikā ziņu valodā kā proponenti tiek ieviestas Austrumukrainas paš aizsardzības vienības, kas kļūst par vēl vienu pretnostatījumu Eiromaidanam un Jaceņuka valdībai.

Marta sākumā, Krimas aneksijas laikā, Krievijas ziņu raidījumi turpina izmantot iepriekšējos mēnešos nostiprināto proponentu un oponentu interpretēšanas shēmu. Tiesa, agrāko augstāko Ukrainas amatpersonu vietā priekšplānā izvirzās Krimas amatpersonas (Sergejs Aksjonovs, Vladimirs Konstantinovs u. c.) un vietējie iedzīvotāji, kuri kļūst par pamanāmākajiem jaunās Ukrainas valdības kritiķiem. Šī kritika ļoti lielā mērā sakrīt ar Krievijas politiķu izteikumiem. Tuvojoties Krimas referendumam, Krievijas politiskās elites pārstāvji ziņu sižetos bieži pauž atbalstu Krimas centieniem iegūt neatkarību, kā arī tiek akcentēta Krievijas gatavība aizstāvēt krievvalodīgo intereses. Ziņās tiek arī uzsvērtā Krievijas politiskās elites solidaritāte un atklātā vienaldzība pret ASV ieviestajām sankcijām pret redzamām Krievijas amatpersonām. Tāpat ziņu vēstījumā pamanāmāka kļūst Krievijas kā vēsturisko netaisnību upura loma, jo tā zaudējusi Krimu PSRS sabrukšanas rezultātā. Šis vēsturiskās netaisnības motīvs kulminē V. Putina 18. marta uzrunā, kas tiek teikta par godu Krimas uzņemšanai Krievijas sastāvā.

Kopumā, sākot ar februāra beigām, Krievijas TV ziņu sižeti izveido nepārprotamu pretnostatījumu starp mieru un kārtību alkstošajiem Krimas un citu Austrumukrainas pilsētu iedzīvotājiem un uz radikālismu un vardarbību tendēto Kijevu, kā arī Rietumukrainu. Šis pretnostatījums jo sevišķi mērķtiecīgi tiek izmantots, tuvojoties Krimas referendumam 16. martā. Turklāt ziņās ir novērojama pakāpeniska pārfokussēšanās no Krimas neatkarības uz Krimu kā vēsturisku Krievijas daļu, pēc kuras atkalapvienošanās krieviski ir „ilgojušies gadu desmitiem”.⁸²

Rezumējot kolektīvo aktoru izkārtojumu Krievijas TV ziņu sižetos, jāuzsver, ka žurnālisti ieskicē skaidras kolektīvās identitātes, kas skatītājam ļauj viegli nojaust pozitīvos un negatīvos varoņus. Šāda pieeja ir raksturīga vienvirziena pārliecināšanas komunikācijai, kuras mērķis ir pārliecināmajā grupā izraisīt tūlītēju un spēcīgu reakciju, kas izpaužas ne tikai kategoriskā attieksmē, bet arī rīcībā.

6.2. Rāmējumi

Atainojot notikumus Ukrainā, Krievijas TV ziņu sižetos tiek izmantoti daudzveidīgi rāmējumi. Atsevišķas rāmējumu dimensijas parādās faktiski ikvienā ziņu materiālā, bet dažām no šīm dimensijām ir drīzāk situatīvs raksturs, kas atklājas konkrētu Ukrainas notikumu kontekstā. Turpmākajā analizē tiks aplūkotas biežāk sastopamās rāmējuma stratēģijas.

Viens no rāmējumiem, kas caurauž Krievijas TV ziņu sižetus, ir Ukrainas sociālekonomisko problēmu akcentēšana. **Sociālekonomisko problēmu rāmējums** ataino Ukrainu kā ekonomiskas atpalicības un sociālo problēmu plosītu valsti, kas atrodas uz bankrota sliekšņa. Tas spilgti redzams īsi pirms un pēc Viļņas samita, kad ziņās tiek nemitīgi atgādināts, ka izvēle par labu ES būtiski sašaurinās Ukrainas uzņēmumu ražošanas spējas un produkcijas eksportu uz Krieviju, no kā cietīs, piemēram, metalurģija un ķīmijas rūpniecība. Šāda perspektīva ir acīmredzami virzīta

⁸¹ Восточные районы Украины заявляют о нелегитимности новых киевских властей. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/253236>, aplūkots 30.05.2014.

⁸² Сегодня. Специальный выпуск. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o231176/>, aplūkots 30.05.2014.; В Крыму всё готово к референдуму. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/254201>, aplūkots 30.05.2014.

uz Krievijas kā Ukrainai ļoti tuvas un draudzīgas valsts tēla stiprināšanu, bet tajā pašā laikā tā arī palīdz kultivēt nedrošības sajūtu Ukrainas iedzīvotājos.

Krievijas ziņās tiek uzsvērts, ka pretēji Muitas savienības piedāvājumam ES asociācijas līgums neparedz būtisku finanšu palīdzību, lai Ukraina varētu pārvarēt milzīgās sociālekonomiskās problēmas. Tādējādi tiek apgalvots, ka ES nevēlas glābt Ukrainu no ekonomiskās krīzes, un tai patiesībā ir tikai savtīgas intereses par Ukrainu kā noieta tirgu, lētā darbaspēka un imigrantu izmitināšanas vietu.⁸³ Šo rāmējumu Krievijas ziņu raidījumi izmanto, lai arī parādītu tālaika Ukrainas augstākās amatpersonas – V. Janukoviču un N. Azarovu – kā atbildīgus politiķus, kas cenšas atrast maksimāli labāko samilzušo problēmu risinājumu.

Līdz ar protestu izvēršanos sociālekonomisko problēmu rāmējums zaudē aktualitāti, taču turpina figurēt, piemēram, ziņās par to, kā Maidana protesti sekmējuši kriminogēnās situācijas saasināšanos Kijevā. Šis rāmējums atkal iegūst nozīmību, kad atkāpjas Azarova valdība un prezidenta pienākumus sāk pildīt Turčinovs. Citiem vārdiem, sociālekonomiskās problēmas atgriežas ziņu vēstījumu priekšplānā, kad Ukrainas prokrieviskā politiskās elites daļa zaudē savas varas pozīcijas. Piemēram, pēc varas maiņas ziņu sižetos tiek akcentēts, ka Ukrainas valdībai trūkst naudas, lai izmaksātu pensijas un ka valsts nav spējīga samaksāt par Krievijas piegādāto gāzi, tiek ziņots, ka Ukrainā trūkst degvielas un pārtikas. Pēc 20. februāra traģiskajiem notikumiem Krievijas ziņās tiek arī runāts par naudas aizplūšanu no Ukrainas.⁸⁴ Lai gan Krimas notikumu kontekstā sociālekonomisko problēmu rāmējums paliek otrajā plānā, tomēr Krimas referendums ļauj saasināt arī uzmanību uz Ukrainas bēdīgo situāciju, piemēram, pasvītrojot, ka pēc Krimas pievienošanas Krievijai pussalas iedzīvotāju pensijas būs divtik lielākas nekā Ukrainā.⁸⁵

Cits Krievijas ziņu sižetos bieži sastopams rāmējums ir **opozīcijas radikalizēšana**. Tas parādās visos nozīmīgākajos Ukrainas notikumos, sākot jau ar asociācijas līguma parakstīšanu. Sākotnēji Krievijas ziņas fokusējas uz Ukrainas oficiālo politisko opozīciju („Batkivščina”, „Svoboda”, „UDAR”), kas darbojas Augstākajā Radā. Opozīcijas rīcība un izteikumi tiek mērķtiecīgi atainoti tā, lai izceltu Janukoviča un Azarova pretinieku destruktīvo un valstiski bezatbildīgo attieksmi un, lai tie izskatītos pēc iespējas komiskāk. Tobrīd ziņās izceltais opozīcijas radikālisms vēl salīdzinoši reti tiek saistīts ar nacionālisma izpausmēm, taču dažādos veidos tiek uzsvērts, ka šāds radikālisms neatbilstot Eiropas vērtībām un praksei, uz kuru Ukrainas opozīcija tik bieži mēdz atsaukties. 2013. gada decembrī, pieaugot protestiem, nacionālisms un pretkrieviskums ziņu sižetos kļūst par neatņemamu Ukrainas opozīcijas raksturlielumu. Krievijas žurnālisti faktiski arī akceptē Janukoviča iniciēto pretterorisma kampaņas uzstādījumu kvalificēt opozīcijas radikālāko spārnu kā teroristus.

Pēc Janukoviča atstādināšanas 22. februārī bijusī politiskā opozīcija un Maidana protestētāji ziņu sižetos tiek aizvien biežāk asociēti ar ekstrēmistiem, kuru nosaukšanai tiek izmantoti virkne agresīvu apzīmējumu: Kijevas hunta, bandīti, banderovieši, fašisti. Ukrainas parlamenta lēmumu par reģionālās valodas statusa atņemšanu krievu valodai Krievijas žurnālisti izmanto kā uzskatāmu pierādījumu jaunās koalīcijas nacionālismam un vēlmei šķelt sabiedrību. Ziņu vēstījumos Maidana protestētāju aktivitātes tiek asociētas ar neonacismu, „kas paceļ galvu”, īpaši

⁸³ Саммит "Восточное партнерство" Усилия еврокомиссаров пошли прахом. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=721691>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁴ Сегодня. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o227517/>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁵ Сделать в первую очередь: вопросы пенсий крымчан и снабжения республики решают в Москве. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o232077/>, aplūkots 30.05.2014.

uzskatāmi tas redzams ziņu sižetos, kas ataino prokrieviskos mītiņus Austrumukrainā un Krimā.⁸⁶ Turklāt ziņās tiek atkārtots, ka politiskā opozīcija nav spējīga savaldīt vardarbīgo protestētāju pūli. Tas eventuāli vairo paniku Ukrainas krievvalodīgajos iedzīvotājos, it īpaši tas sakāms par vēsturiskajām analogijām, kas atgādina par ukraiņu nacionālistu kolaborāciju ar nacistiem un viņu pastrādātajām zvērībām Otrā pasaules kara laikā. Radikālisma kontekstā tiek izcelta organizācija „Labējais sektors”, kuras ekstrēmā rīcība un uzskati tiek projicēti uz visu opozīciju. Tādējādi „Labējais sektors” kļūst par opozīcijas radikālisma prototipu, un tā līderi tiek dēvēti par kriminālistiem. Ziņās tiek akcentēta arī saikne starp „Labējā sektora” līderiem (Dmitro Jarošs, Saško Bilijs) un čečenu teroristiem, kam ir augsts potenciāls izraisīt afektīvu reakciju ne tikai Ukrainas krievvalodīgajos, bet arī Krievijas iedzīvotājos.⁸⁷ Taču jāatzīmē, ka Krievijas žurnālisti savos aizkadra izteikumos izvairās no „Labējā sektora” un citu daudz mērenāku Eiromaidana politisko spēku pilnīgas vienādošanas, kas tādējādi atstāj lielākas manevra iespējas.

Sākot ar 2014. gada februāra nogali, ziņās tiek stāstīts par radikāļu bandām, kas rīkojas jaunās valdības vārdā visā Ukrainas teritorijā, īpaši uzsverot Austrumukrainu. Piedevām ik pa laikam tiek apgalvots, ka Rietumi atbalsta opozīcijas īstenoto vardarbību. Konflikta eskalācijas rezultātā opozīcija Krievijas ziņās tiek asociēta ar militāru darbību, teroru pret politiskajiem oponentiem, kā arī apzinātu cilvēku iznīcināšanu, kas sevišķi spilgti parādās pēc 20. februāra asiņainajiem notikumiem. Piemēram, divas nedēļas pirms Krimas referenduma tiek uzsvērti ziņots, kā Krimas iedzīvotāji cieš no Maidana radikāļu uzbrukumiem,⁸⁸ savukārt dienu pirms Krimas referenduma NTV ziņās tiek stāstīts, ka Kijevā varu ieguvuši opozīcija ar „Labējā sektora” palīdzību Harkovā sagūsta ķīlniekus, izmanto šaujamieročus, uzbrūk cilvēkiem ar Sv. Jura lentītēm.⁸⁹ Jāuzsver, ka opozīcijas radikalizēšanas rāmējums tiek intensīvi izmantots arī pēc Krimas referenduma.

Kā specifisku radikalizēšanas rāmējuma dimensiju var izcelt pret Ukrainas opozīciju vērsto sarkasmu, kas regulāri pavada gan studijas diktora sacīto, gan Krievijas žurnālistu aizkadra komentāru. Piemēram, 16. marta sižetā tiek stāstīts par to, kā valdības vadītājs A. Jaceņuks tiek ar ASV prezidentu Baraku Obamu Baltā nama Ovāļajā zālē. Taču aizkadra tekstā tiek arī iestarpināts, ka šajā zālē Bils Klintonš mēdza pavadīt laiku ar Moniku Levinsku. Tāpat ziņās tiek parādīts fragments no kāda Vācijas satīras raidījuma, kurā tiek izsmieti Maidana notikumi, īpaši Jūlija Timošenko.⁹⁰ Tādējādi Ukrainas opozīcijas līderi un tās radikālisms Krimas referenduma kontekstā tiek padarīts par apsmiekla objektu.

Paralēli opozīcijas radikalizēšanas rāmējumam Krievijas žurnālisti bieži izmanto arī *sabiedriskās drošības rāmējumu*, kurš uzsver gan valsts struktūru, gan pilsoņu mēģinājumus novērst opozīcijas radikālismu. Sabiedriskās kārtības un drošības tēma tiek aktualizēta pēc Viļņas samita, tiklīdz Krievijas žurnālisti sāk ziņot par opozīcijas rīkotajiem protestiem Kijevā. Tomēr pirmajos mēnešos drošības rāmējumam nav ierādīta tik būtiska loma. Taču, protestētājiem kļūstot agresīvākiem, sabiedriskās drošības un kārtības tēma izvirzās ziņu sižetu priekšplānā. Žurnālisti

⁸⁶ Сегодня. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o230756/>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁷ Радикальная Украина. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=779764>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁸ Референдум о статусе автономной республики Крым состоится 30 марта. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/253235>, aplūkots 30.05.2014.

⁸⁹ Двое погибли, пятеро пострадали: боевики Правого сектора в Харькове устроили беспорядки, захватили заложников. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o230756/>, aplūkots 30.05.2014.

⁹⁰ Референдум о статусе Крыма вызвал жаркие дискуссии в Европе и США. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/economic/254248>, aplūkots 30.05.2014.

nereti izmanto šo rāmējumu, lai stāstītu par Maidana notikumiem no kārtības uzturētāju skatupunkta, kas ļauj attaisnot milicijas un „Berkuta” vēršanos pret protestētājiem, vienlaikus parādot kārtības uzturētājus gan kā ekstrēmistu upurus, gan kā varoņus, kas ļoti sarežģītos apstākļos cenšas pildīt profesionālos pienākumus.⁹¹ Pēc traģiskajiem 20. februāra notikumiem un tam sekojošās Janukoviča atstādināšanas un jaunās valdības izveides Krievijas žurnālisti mēģina uzsvērt, ka, izņemot ekstrēmi noskaņotās Maidana pašaisardzības vienības, Kijevā vairs neviens nenodrošina sabiedrisko kārtību.⁹² Vairākkārt tiek arī norādīts, ka 20. februārī uz protestētājiem nav šāvuši „Berkut” snaiperi, bet visdrīzāk kādi provokatori.⁹³ Taču, ziņojot par notikumiem ārpus Kijevas, sabiedriskās drošības rāmējuma pielietojuma lauks tiek ievērojami paplašināts. Proti, ar šī rāmējuma palīdzību Krievijas ziņās tiek leģitimizēta pašaisardzības vienību veidošanās Austrumukrainā, kur, kā tiek stāstīts, cilvēki nevēlas pieļaut Kijevas un Rietumukrainas notikumu atkārtošanos. Kopš 2014. gada februāra beigām sabiedriskās drošības rāmējums tiek arī regulāri izmantots ziņās par Krimas notikumiem. Dienu pēc Krimas referenduma tiek, piemēram, stāstīts par to, kā kazaku vienības turpina apsargāt Sevastopoles vēlēšanu iecirkņus.⁹⁴ Taču zīmīgi, ka vēl februārī ziņās tiek akcentēta Krimas iedzīvotāju pašaisardzība, bet, tuvojoties referendumam, aizvien biežāk tiek arī atgādināts, ka Krievija aizsargās savus tautiešus.

Nelabvēlīgo Rietumu rāmējums ir vēl viens svarīgs Krievijas ziņu sižetu elements, kas pašos pamatos veicina šaubas par Ukrainas opozīcijas rīcības motīviem. Viena no visbiežāk sastopamajām šī rāmējuma dimensijām ir ES nevēlēšanās vai nespēja glābt Ukrainu no ekonomiskās krīzes. Tādējādi Krievijas ziņu veidotāji pirms Viļņas samita metodiski vairo šaubas par asociācijas līguma parakstīšanas jēgu. Paralēli tiek stāstīts par bezprecedenta politisko spiedienu, ko ES izdarīja uz Ukrainas augstākajām amatpersonām, lai tās tomēr parakstītu asociācijas līgumu. Šī ārējā spiediena tēma faktiski caurvij Krievijas ziņu vēstījumus visā analīzes periodā, kuru papildina regulāri mājieni sazvērestību virzienā, t. i., ka ES valstis esot aizmuguriski vienojušās par Ukrainas nākotni. Krievijas ziņās ir arī redzami mēģinājumi pretnostatīt ASV un ES intereses, parādot ASV kā ciniskāku manipulatoru iepretim ES. Par spilgtu apliecinājumu tam kalpo ASV diplomātes Viktorijas Nulandas telefonsaruna ar ASV vēstnieku Ukrainā, kurā izskan augstprātība pret ES pozīciju Ukrainas jautājumā. Šī telefonsaruna tiek daudzkārt atskaņota Krievijas ziņu sižetos. Sazvērestības fokuss dažkārt tiek arī sašaurināts, lai pievērstu uzmanību vēsturiski tuvākām valstīm. Piemēram, D. Kiseļovs apgalvo, ka cīņa par Ukrainu ir Zviedrijas, Lietuvas un Polijas atribība par zaudējumu Poltavas kaujā 1709. gadā.⁹⁵ Jāatzīmē, ka

⁹¹ Nereti sadursmes ar Kijevas protestētājiem tiek parādītas no kārtības uzturētāju pozīcijām, proti, operators un žurnālists atrodas kārtības uzturētāju pusē, no kuras arī ziņo par sadursmēm, tādējādi neizbēgami iekadrējot protestētājus kā vienīgos vardarbības veicējus.

⁹² Симферополь готов к атаке. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=773556>, aplūkots 30.05.2014.

⁹³ Войска и милиция Украины получили законное право применять огнестрельное оружие против радикалов. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252668>, aplūkots 30.05.2014.; В центре Киева прошел траурный митинг...

⁹⁴ Сегодня. Специальный выпуск...

⁹⁵ Саммит "Восточное партнерство". Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=721691>, aplūkots 30.05.2014.; līdzīga sazvērestības teorija par bijušās Ēspospolita valstu ambīcijām savā vēsturiskajā teritorijā izskan arī agrāk, sk. Все киевские «майданы» объединились в один. Президент Янукович на давление не поддается. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o203476/>, aplūkots 30.05.2014.

šī uzvara ir svarīga atsauce Krievijas kolektīvajā atmiņā un daļa no nacionālā lepnuma koncepcijas.⁹⁶

Pēc varas maiņas Kijevā nelabvēlīgo Rietumu rāmējums Krievijas ziņās tiek mērķtiecīgi izmantots, lai diskreditētu Eiromaidana politiskos spēkus, dēvējot tos par ASV un ES satelītiem. Šī pati interpretēšanas shēma tiek arī izmantota, lai ielogotu proeiropeisko spēku atbalstītājus Krievijā. Piemēram, Krimas referenduma noskaņās D.Kiseļovs tiešā valodā aicina šos Krievijā pazīstamos Ukrainas Maidana atbalstītājus saukt par „piekto kolonnu” un nodevējiem.⁹⁷ Žurnālisti konsekventi norāda, ka ES un ASV atbalsta un iedvesmo Eiromaidana protestus, t. sk. vardarbību pret pastāvošo varu. Tāpat tiek skaidrots, ka Rietumu rīcība Ukrainas gadījumā nav nekas ārkārtējs, jo līdzīgi, inspirējot vardarbīgus protestus, Rietumi ir darbojušies jau agrāk (Kosovā, Ēģiptē, Sīrijā). Līdzās ASV un ES Ukrainas situācijas destabilizēšanā dažkārt tiek vainota arī Polija un Baltijas valstis.⁹⁸ Pēc 20. februāra notikumiem Krievijas ziņās vairākkārt izskan apgalvojums, ka Polija un Lietuva ir sagatavojusi ukraiņu ekstrēmistus, kas savu darbību plāno izvērst Austrumukrainā.⁹⁹ Pastiprinātu Krievijas ziņu raidījumu uzmanību izpelnās arī telefonsarunas ieraksts starp ES Augsto pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos Ketrīnu Eštoni un Igaunijas ārlietu ministru Urmasu Paetu. Sarunas laikā it kā tiek apgalvots, ka 20. februārī snaiperu darbību organizējuši jaunās koalīcijas, nevis gāztā prezidenta V.Janukoviča pārstāvji.¹⁰⁰

Cita nelabvēlīgo Rietumu dimensija atklājas t. s. eiropeisko vērtību kritikā. Tas īpaši izpaužas centienos parādīt Eiropas (plašāk – Rietumu) morālo pagrimumu. Piemēram, tiek ironizēts par to, ka Zviedrijas populārākais bērnu raidījums balstās skatoloģiskā tematikā¹⁰¹ un ka Vācijas ārlietu ministrs Gido Vesterveli, kurš neslēpj savu homoseksualitāti, Maidanā paziņo, ka Ukrainai ir jābūt ES, jo tai ar Eiropu ir kopīgas vērtības,¹⁰² vai arī tiek ziņots, kā Simferopolē sadedzina tumšādainu homoseksuāļu lelles.¹⁰³ Krimas referenduma laikā un nākamajās dienās pēc tā Krievijas ziņās nelabvēlīgo Rietumu rāmējums vairs nav sastopams tik bieži, tā vietā tiek uzsvērts, ka ASV neiebilst pret Krimas referendumu.¹⁰⁴ Tiesa, tiek norādīts gan uz Rietumu dubultajiem standartiem, neatzīstot Krimas referendumu, bet atzīstot citus līdzīgus referendumus, gan uz Eiropā valdošo nevienprātību par Krimas referenduma leģitimitāti.¹⁰⁵

Ziņojot par Rietumu sankcijām pret Krievijas amatpersonām, žurnālisti arī izceļ faktu, ka ES valstīm ir atšķirīga attieksme pret šādām sankcijām. Jāuzsver, ka līdzās nelabvēlīgo Rietumu rāmējumam Krievijas žurnālisti izmanto katru iespēju atzīmēt gadījumus, kad kādi no redzamiem Rietumu politiķiem vai analītiķiem tiešā vai netiešā veidā pauduši atbalstu Krievijas politikai Ukrainā. Citiem vārdiem,

⁹⁶ Sk. Kamenski, A. The Battle of Poltava in Russian Historical Memory. *Harvard Ukrainian Studies*. 2009, 31 (1/4), pp. 195–204.

⁹⁷ Российский Крым. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=779757>, aplūkots 30.05.2014.

⁹⁸ Стояния на Днепре: оппозиция заблокировала важнейшие административные здания Киева. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o205256/>, aplūkots 30.05.2014.

⁹⁹ Сегодня – Специальный выпуск. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o227736/>, aplūkots 30.05.2014.

¹⁰⁰ "Вести недели" с Дмитрием Киселевым. Pieejams https://www.youtube.com/watch?v=_7TPDAWMBP8&list=PLVnPDdmuhQUwbn-RcIFfNBbLpToqR196L, aplūkots 30.05.2014.

¹⁰¹ Саммит "Восточное партнерство"...

¹⁰² Евромайдан: по стопам "цветных" революций. Pieejams <http://vesti7.ru/archive/news?id=41824>, aplūkots 30.05.2014.

¹⁰³ Все киевские «майданы» объединились в один...

¹⁰⁴ Сегодня. Специальный выпуск...

¹⁰⁵ Референдум о статусе Крыма вызвал жаркие дискуссии в Европе и США...

Krievijas TV ziņu vēstījumi lecina, ka Rietumi, no vienas puses, tiek piesaukti, lai attaisnotu Krievijas politiku, bet, no otras puses, tie tiek mērķtiecīgi izmantoti, lai sākotnēji delegitimizētu Ukrainas opozīciju, bet vēlāk – Jaceņuka valdības īstenoto politiku.

Lai uzsvērtu Ukrainas un Krievijas kultūrvēsturisko tuvību, Krievijas ziņu žurnālisti izmanto arī ***kopīgo saišu rāmējumu***. Kopīgo saišu akcentēšana ir vēl viens svarīgs elements, kas parādās ziņu sižetos pirms Viļņas samita, lai uzsvērtu, ka Krieviju un Ukrainu vieno ne tikai ekonomiskās intereses, bet arī pareizticība un vēsture. Šo rāmējumu izmanto gan žurnālisti, gan Krievijas un Ukrainas amatpersonas, un tas ļauj Krieviju parādīt pozitīvā gaismā. Turklāt kopīgās saites nozīmē semantisku pretnostatījuma veidošanu starp pazīstamo Krieviju un svešajiem Rietumiem. Sākoties Maidana protestiem, šis rāmējums ziņu materiālos tiek retāk izmantots. Savukārt Krimas konflikta laikā kopīgo saišu rāmējums tiek atkal ļoti aktīvi izmantots Krievijas ziņu raidījumos, taču tas tiek būtiski sašaurināts un attiecināts tikai uz Krimu, kura tiek dēvēta par vēsturisku teritoriju, kas saistīta ar daudzām nozīmīgām Krievijas vēstures lapaspusēm. Tādējādi kopīgo saišu rāmējums aprobežojas ar Krievijas tautiešiem un krievvalodīgajiem iedzīvotājiem, kuri dzīvo Krimā un citviet Austrumukrainā un kas pauž vēlmi pievienoties vai tuvināties Krievijai.¹⁰⁶ Krimas referenduma kontekstā tiek arī izcelta agrāk nepieredzētā Krievijas sabiedrības saliedētība un iedzīvotāju ļoti augstais atbalsts uzskatam, ka Krievijai ir jāaizstāv savi tautieši Krimā. Krievijas sabiedrības vienprātība par notikumiem Krimā faktiski arī tiek pasniegta kā apliecinājums ciešajām saiknēm ar Krimu, par saiknēm, kuras, kā V. Putins norāda savā 18. marta uzrunā,¹⁰⁷ tika netaisnīgi pārrautas līdz ar PSRS sabrukumu, kad vienā dienā Krievijas tautieši Krimā pamodās jau citā valstī.

Rāmējumu analīze parāda, ka Krievijas ziņu veidotāji Ukrainas notikumus ir ielogojuši tā, lai sasniegtu divus galvenos mērķus. Pirmkārt, ziņu sižetos tiek mērķtiecīgi kultivēta baiļu, nedrošības un neskaidrās nākotnes apziņa. Šī stratēģija tiek izmantota, lai neitralizētu Ukrainas politisko opozīciju un proeiropeiskās idejas aizstāvjus gan Ukrainā, gan arī Krievijā. Otrkārt, kopīgo saišu un sabiedriskās drošības rāmējumi tiek izmantoti, lai nostiprinātu Krievijas kā Ukrainas stabilitātes garanta tēlu, kā arī lai īpaši akcentētu rūpes par tautiešiem, kas dzīvo ārpus Krievijas. Tiesa, atainojot Ukrainā notiekošo, ziņu diskursā tomēr daudz izteiksmīgāki ir destruktīvie, nevis drošību vairojošie rāmējumi.

6.3 Ziņu „balsis”

Ziņu materiāls parasti balstās uz konkrētiem ziņu avotiem jeb ziņu „balsīm”. Apkopojot kvalitatīvos datus, šīs „balsis” tika reģistrētas, lai varētu saprast, kuras cilvēku grupas tiek visbiežāk intervētas vai citētas, Krievijas žurnālistiem atainojot Ukrainas notikumus.

Stāstot par Ukrainas notikumiem, Krievijas ziņās parādās dažādu Ukrainas un Krievijas amatpersonu viedokļi. Viena no visbiežāk izmantotajām „balsīm” ir V. Janukovičs, kura viedoklis tiek aktīvi tīrāžēts, lai skaidrotu savus apsvērumus neparakstīt asociācijas līgumu. Janukoviča viedoklis bieži izskan arī Maidana protestu laikā, taču pēc pirmās preses konferences, kas tiek sniegta pēc Ukrainas pamešanas,

¹⁰⁶ В Крыму сформировано новое правительство. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/253196>, aplūkots 30.05.2014.

¹⁰⁷ Обращение Президента Российской Федерации. Pieejams <http://kremlin.ru/news/20603>, aplūkots 30.05.2014.

Janukoviča „balss” Krievijas ziņās ir dzirdama ļoti reti un Krimas referenduma laikā tā faktiski vispār neparādās. Līdzīgs scenārijs ir novērojams arī bijušā premjera N.Azarova viedokļa izmantošanā – tas pazūd no Krievijas TV ziņām par Ukrainu līdz ar atkāpšanos no valdības vadītāja amata 2014. gada 28. janvārī. Savukārt Ukrainas parlamenta priekšsēdētājs Vladimirs Ribaks vairs neparādās Krievijas ziņās, līdzko sākas Maidana protesti. Atšķirībā no jau minētajiem bijušās Ukrainas politiskās elites pārstāvjiem, daudz noturīgākas pozīcijas saglabā Reģionu partijas frakcijas pārstāvis Oļegs Carjovs, kura viedoklis ik pa laikam parādās Krievijas ziņās arī pēc varas maiņas. O. Carjova izteikumi tiek izmantoti opozīcijas kritizēšanai, kā arī Ukrainā valdošā nacionālisma un ekstrēmisma ilustrēšanai pēc Jaceņuka valdības apstiprināšanas. Krimas notikumu kontekstā par bieži izmantotu personāžu ziņu naratīvos kļūst Krimas Ministru padomes priekšsēdētājs Sergejs Aksjonovs, kurš pauž nelokāmu lojalitāti Krievijai un ir dedzīgs apvienošanās idejas aizstāvis. Jāatzīmē, ka V. Putina viedoklis par Ukrainas notikumiem ir sadzirdams salīdzinoši retāk, lai gan viņa vārds un viedokļa pārstāsti nepārtraukti figurē ziņu materiālos. Putina nepastarpināts viedoklis ziņās daudz biežāk parādās Krimas notikumu kontekstā. Turpretī Krievijas oficiālo pozīciju samērā bieži pauž ārlietu ministrs Sergejs Lavrovs, kurš komentē gan 20. februāra traģiskos notikumus Kijevā, gan arī Krimas referendumu. Kopumā ziņās par Krimas notikumiem ir novērojama Krievijas politiķu viedokļu saskaņotība un atbalsts Putina politikai, neskatoties uz šo politiķu nominālajām ideoloģiskajām atšķirībām citos jautājumos.

Ziņu sižetos tiek izmantoti arī dažādu ekspertu viedokļi. Par Ukrainā notiekošo izsakās Krievijas un Ukrainas inteliģences pārstāvji, ekonomisti, tiesību eksperti, vēsturnieki, politologi un psihologi. Ekspertu sacītais lielākoties ir vai tiek pasniegts kā Krievijas augstāko amatpersonu viedoklim komplementārs skatījums, un šādu pieeju Krievijas žurnālisti sevišķi aktīvi izmanto Krimas referenduma laikā. Ziņu materiālos bieži parādās arī izteikti angažētu ekspertu viedokļi. Piemēram, regulāri tiek intervēti NVS institūta pārstāvji:¹⁰⁸ Konstantīns Zatuļins,¹⁰⁹ Vladimirs Žarihins, Mihails Frolovs. Ziņojot par konfliktiem un sadursmēm, Krievijas žurnālistu reportāžās tiek arī regulāri intervēti sabiedriskās kārtības uzturētāji un Austrumukrainas pilsētu pašaisardzības vienību pārstāvji, kas sola pretoties nacisma atdzimšanai Ukrainā un nepieļaut „Labējā sektora” vardarbību. Krimas kontekstā tiek arī vairākkārt ziņots par to, ka Krimā dienšie militāristi ir turpmāk gatavi darboties Krievijas armijas sastāvā,¹¹⁰ kas uzskatāmi kontrastē ar citviet ziņoto, ka Ukrainas bruņotajos spēkos savukārt iestājas aizvien vairāk radikāļu.¹¹¹

Ziņu sižetos tiek plaši izmantoti to Rietumu ekspertu viedokļi, kuri atbalsta Krievijas nostāju vai pauž neitrālu attieksmi pret to, kā arī palīdz vairot vai apslāpēt paniku attiecībā uz Ukrainas nākotni. Piemēram, sākoties Maidana nemieriem, NTV ziņās parādās bijušais Polijas prezidents Lehs Valensa, kura viedoklī ieskanas skaidri mājieni, ka revolūcija ir graužoša parādība, no kā būtiski cieš valsts ekonomika.¹¹²

¹⁰⁸ Šī 1996. gadā nodibinātā privātā pētnieciskā organizācija kā savu misiju ir oficiāli deklarējusi veicināt Krievijas nacionālo interešu īstenošanu bijušās PSRS teritorijā. Sk. <http://www.zatulin.ru/index.php?section=institute>, aplūkots 30.05.2014.

¹⁰⁹ Zatuļins kā frakcijas *Vienotā Krievija* deputāts ir darbojies Krievijas Valsts Domē. Viņam saistībā ar nacionālā nauda kurināšanu ir aizliegt iebraukt Ukrainā.

¹¹⁰ Сегодня. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o232077/>, aplūkots 30.05.2014.

¹¹¹ Радикалы отвергают призыв киевских властей сдать нагребленное. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/254441>, aplūkots 30.05.2014.

¹¹² Украина как главная интрига: в Вильнюсе открывается саммит „Восточное партнерство”. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o203817/>, aplūkots 30.05.2014.

Savukārt bijušais Reigana administrācijas padomdevējs Pols Kregs Roberts¹¹³ Krimas referenduma laikā stāsta par informācijas monopolu ASV, kas ticis izveidots Klintonas laikā un kas ļauj viegli manipulēt ar amerikāņu sabiedrisko domu, t. sk. par Ukrainā notiekošo.¹¹⁴ Tāpat Krievijas žurnālisti aktīvi izmanto tos Rietumu valstu žurnālistus, kuri sevi jau iepriekš ir pierādījuši kā Rietumu valstu kritiķus (Roberts Perijs, Kens Jebzens, Pols Džosers Vatsons).

Krimas referenduma laikā Krievijas ziņu sižetos bieži parādās intervijas arī ar t.s. ārvalstu novērotājiem, t.sk. ar Latvijas pārstāvi Tatjanu Ždanoku,¹¹⁵ kuri vienbalsīgi atzīst referenduma leģitimitāti. Savukārt, izmantojot Eiropas politiķu viedokļus, tiek mērķtiecīgi kultivēts priekšstats par ES dalībvalstu nevienprātību attiecībā uz Ukrainas nākotni, atsakoties parakstīt asociācijas līgumu. No opozīcijas pārstāvjiem Krievijas ziņās visbiežāk izskan Arsēnija Jaceņuka viedoklis, taču tas parasti tiek kontekstualizēts vai nu kā „zaudētāja” skatījums, vai arī par to tiek ironizēts žurnālista aizkadra tekstā. Līdz ar varas maiņu un Jaceņuka kļūšana par pagaidu valdības vadītāju, viņa viedoklis Krievijas ziņās parādās arvien retāk un galvenokārt saistībā ar kritisko sociālekonomisko situāciju vai pieaugošo nacionālo ekstrēmismu. Tādējādi tiek panākts efekts, ka opozīcijas izteikumi un rīcība ir nepārliciecināmi un nemotivēti. Līdz Krimas referendumam ziņu sižetos tiek vairākkārt ievietoti nacionālradikāļa Saško Bilija izteikumi un tiek parādīta viņa agresīvā rīcība, kas vērsta pret Ukrainas amatpersonām. Bilijs būtībā tiek izmantots kā opozīcijas radikālisma spilgtākais simbols, kas precīzi atbilst tam Maidana ekstrēmista arhetipam, kāds tas metodiski tiek veidots Krievijas TV ziņu sižetos. Taču Bilijs, tāpat kā „Labējā sektora” līderis D. Jarošs, būtībā pārstāv marginālu opozīcijas spārnu, kurš tāds arī saglabājas pēc varas maiņas, lai gan ziņu sižetos šis marginālums lielākoties tiek noklusēts.¹¹⁶

Neatņemams Krievijas ziņu elements ir arī t.s. **tautas balss** (*vox populi*) jeb cilvēki, kuri parasti netiek identificēti, bet kuriem tiek lūgts komentēt notikumus Ukrainā vai paust savu tūlītējo aculiecinieka noskaņojumu. Arī šo ziņu avotu pārsvarā reprezentē prokrieviski vai pret Eiromaidana ideāliem noskaņotie Ukrainas iedzīvotāji. Proeiropiskā „tautas balss” parasti izskan daudz triviālākā līmenī vai arī tiek parādīta kā agresīvāka un radikālāka nekā, piemēram, Janukoviča atbalstītāju vai Austrumukrainas iedzīvotāju viedoklis.. Tādējādi tiek radīts iespaids, ka proeiropiski noskaņotā sabiedrības daļa ir afektīva, iracionāla un ekstrēma, turpretī tie, kuriem simpatizē Muitas savienības ideja, seko veselajam saprātam un vēlmei pasargāt savas ģimenes un Ukrainu no posta un haosa. Šiem racionālajiem apsvērumiem piebalso ziņās aptaujātie Krievijas iedzīvotāji. Īpaši mērķtiecīgi prokrieviskā *vox populi* pieeja tiek izmantota, saasinoties protestiem Kijevā, kad tiek intervēti ekstrēmistu upuri, un Krimas referenduma laikā, kur visi intervētie Krimas iedzīvotāji pauž sajūsmu par autonomiju un pēcāk – pievienošanos Krievijai. Tāpat *vox populi* tiek izmantots, lai demonstrētu Austrumukrainas *vienkāršo cilvēku* iesaistīšanos paš aizsardzības vienību veidošanā.

¹¹³ P.K. Roberts pauž izteikti kritiskus uzskatus par ASV lomu Ukrainas notikumos. Sk. <http://www.paulcraigroberts.org/2014/03/29/western-looting-ukraine-begun-paul-craig-roberts/>, aplūkots 30.05.2014.

¹¹⁴ Референдум о статусе Крыма вызвал жаркие дискуссии в Европе и США...

¹¹⁵ Запад обещает ввести жесткие санкции против России в связи с украинским и крымским кризисом. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/polit/254249>, aplūkots 30.05.2014.

¹¹⁶ Не все министерские портфели пользуются спросом. От высоких постов на Украине уже отказываются. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/253197>, aplūkots 30.05.2014.; Симферополь готов к атаке...

6.4. Vizuālās manipulācijas stratēģijas

Krievijas ziņu sižetos, kas veltīti Ukrainas notikumiem, tiek izmantotas daudzveidīgas vizuālās manipulācijas stratēģijas. To padziļināta izpēte nav šīs analīzes pamatmērķis, tādēļ turpmākajā izklāstā tiks ieskicēti tikai daži raksturīgākie vai spilgtākie paņēmieni, kādā veidā Krievijas ziņu raidījumi manipulē ar vizualitāti, atainojot Ukrainas notikumus.

Ukrainas notikumu kontekstā Krievijas žurnālisti mēdz izmantot videomateriālu kā asociatīvu vizuālo noformējumu, nevis tiešu notikumu atainojums. Šāda preses žurnālistikai raksturīga pieeja palīdz ilustrēt izteikti provokatīvu informāciju, kas itin bieži parādās ziņās par Ukrainu, bet kurai visdrīzāk nav nekādu vizuālu pierādījumu. Piemēram, stāstot par to, ka ASV esot apmaksājusi Maidana organizēšanu, sižetā tiek rādīti kadri ar muitnieku, kas skaita dolāru banknotes,¹¹⁷ vai arī, demonstrējot Maidana ekstrēmistu nežēlību, tiek parādīts zemas kvalitātes amatieru video, kurā, kā žurnālists aizkadrā apgalvo, esot redzams izkropļots „Berkut” kaujinieks, kuram ekstrēmisti atsaka sniegt palīdzību.¹¹⁸ Pastāv uzskats, ka arī 1.marta incidents Simferopolē, kad it kā Ukrainas nacionālistu kaujinieki uzbruka Krimas valdības ēkai, ir inscenējums, kas tika parādīts TV kanāla *Rossija* ziņās¹¹⁹ un faktiski kļuva par vizuālo liecību Federācijas Padomes lēmuma pamatojumam ļaut Krimā ievest Krievijas karaspēku.¹²⁰

Tomēr Krievijas ziņu vizuālā valoda nav statiska, un tā mainās līdz ar izmaiņām ziņu naratīvā, kurā, kā jau tika parādīts rāmējumu analīzē, tiek stiprināta afektīvā komponente tā, lai skatītājos izraisītu spēcīgu emocionālo reakciju, kas sakņojas bailēs, naidā un vēlmē paglābt cilvēkus no agresora jeb Ukrainas radikāļiem. Pēc V. Janukoviča atstādināšanas Krievijas ziņās aizvien uzskatāmāk ir redzami vizuāli mājieni uz nacisma/fašisma klātbūtni Ukrainā, kā arī pretstāvi šai ideoloģijai. Piemēram, rādot notikumus Austrumukrainas pilsētās, ziņu sižetos sāk biežāk parādīties cilvēki ar Sv. Jura lentītēm, žurnālisti mēdz izmantot dokumentālus kadrus par Otro pasaules karu un prokrievisko protestētāju plakātu tuvplānus, kuros redzami antifāšisma saukļi.

Žurnālisti kā banderoviešus (tātad – fašistus) cenšas parādīt arī Krimas tatārus, jo viņi atbalsta agrāko opozīciju. Piemēram, 23. martā, ziņojot par Krimā notikušo tatāru mītiņu, no konteksta tiek izrauta frāze, kurā kāds neidentificēts vīrietis, it kā uzrunājot mītiņa dalībniekus, paziņo, ka „jūs visi šeit esat banderovieši”, ko papildina opozīcijas protestos bieži dzirdamā un ar Ukrainas Atbrīvošanas armiju (UPA) asociētā sasauksme: „Slava Ukrainai! – Varoņiem slava!”¹²¹ Jāuzsver, ka Otrajam pasaules karam Ukrainas kolektīvajā atmiņā ir ļoti pretrunīgs tēls, un attieksme pret to ir atkarīga no konkrēta Ukrainas reģiona un politiskajām simpātijām. Ja Austrumukrainā dominē Krievijai raksturīgais glorificējošais patoss un attiecīga atribūtika (sarkanie karogi, plakāti ar Staļina ģimetni, sarkanarmiešu militāro uniformu valkāšana), tad Rietumukrainā valda pieminēšana, kā arī UPA simbolika un Stepana Banderas plakāti. Tādējādi Krievijas TV ziņām, vizualizējot nacisma

¹¹⁷ "Вести недели" с Дмитрием Киселевым...

¹¹⁸ Turpat.

¹¹⁹ Перестрелка в Симферополе 1 марта 2014. Pieejams https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=qcFnQ6k-q00, aplūkots 30.05.2014.

¹²⁰ "Визитка Яроша", или Пять пунктов ТВ-пропаганды. Pieejams http://www.bbc.co.uk/russian/international/2014/04/140422_russia_ukraine_propaganda_5points.shtml, aplūkots 30.05.2014.

¹²¹ Сегодня. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/segodnya/m23700/o226497/>, aplūkots 30.05.2014.

atdzimšanu Ukrainā, ir viegli uzrunāt ļoti konkrētu *atmiņu kopien*u, kas pamatā dislocējas Austrumukrainā.¹²²

Līdz februāra beigām Krievijas ziņās samērā bieži tiek stāstīts par sadursmēm starp protestētājiem un kārtības uzturētājiem. Lai gan žurnālisti regulāri norāda, ka kārtības sargi esot aizturējuši agresīvāk noskaņotos protestētājus, ziņu vizuālajā materiālā reti parādās „Berkuta” vai milicijas agresijas izpausmes vai cietušie protestētāju pusē. Turpretī tiek detalizēti demonstrēti kadri, kuros redzama protestētāju agresija, kā arī tiek tuvpļānā parādīti no protestētājiem cietušie *berkutieši*. Pat 20. februārī, kad Ukrainā tiek izsludinātas sēras, Krievijas ziņās joprojām tiek rādīti kadri, kuros tiek apgalvots, ka protestētāju snaiperi apdraud „Berkut” kaujiniekus.¹²³ Jāpiebilst, ka „Berkut” kaujiniekiem pārceļoties uz Krimu, ziņās tiek demonstrēti kadri, kā Krimas iedzīvotāji viņus silti sagaida, aplaudē, sauc par varoņiem, sievietes apskauj un dāvina ziedus.¹²⁴

Pēc Janukoviča atstādināšanas Krievijas ziņās ik pa laikam tiek demonstrēti sižeti par ukraiņu nacionālistu agresijas aktiem Austrumukrainas pilsētās, taču reti tiek parādīti reālie agresijas veicēji. Tādējādi vizuālais materiāls palīdz nostiprināt opozīcijas radikalizēšanas un sabiedriskās drošības rāmējumus. Cita tipiska vizuālās manipulācijas stratēģija ir līdzdalībnieku skaita pārspīlēšana vai apzināta samazināšana. Proti, žurnālisti cenšas vizuāli parādīt vai nu zemo cilvēku līdzdalību, kā, piemēram, Ukrainas konflikta sākotnējā fāzē tas ir novērojams ziņās par Maidana protestiem vai tieši otrādi – augsto līdzdalību, kā tas redzams ziņās par Krimas referendumu, kur tiek ziņots par iedzīvotāju bezprecedenta augstu līdzdalību. Tāpat tiek pretnostatīti Maidana atbalstītāju mazskaitlīgums un prokrieviskās cilvēku masas Austrumukrainas pilsētās notiekošajos mītiņos pēc Janukoviča atstādināšanas.

Krievijas ziņās tiek arī bieži izmantotas izteikti montētas intervijas, tādējādi cenšoties tās pielāgot žurnālista aizkadra vēstījumam. Piemēram, 15. marta Pirmā kanāla rādītājā ziņu sižetā par partijas „Svoboda” līdera Oļega Tjagņiboka aicinājumu sodīt nodevējus vienlaikus tiek stāstīts, ka Kijevā jau atkal skan šāviņi, jo naktī Maidana paš aizsardzības vienība it kā esot ielauzusies vienā no galvaspilsētas rajonu administrācijām, kur atrodas sabiedriskās kārtības uzturēšanas štābs. Sižetā tiek intervēts štāba koordinators Aleksandrs Grabs. Taču būtiski pievērst uzmanību, ka Graba 50 sekunžu garajā videocitātā ir piecas montāžas vietas, t. sk. viens žurnālista aizkadra iestarpinājums.¹²⁵ Tādējādi tiek panākts tiešs un nepārprotams intervētā viedoklis, kas diskreditē Maidana aktīvistu organizētās paš aizsardzības ideju. Šāda montāža tiek arī sistemātiski izmantota videocitātos, kuros figurē Ukrainas proeuropeiskie politiķi vai Rietumu eksperti.

Viens no tipiskiem Krievijas ziņu veidotāju paņēmieniem ir izmantot amatieru video vai materiālu, kas, iespējams, simulē amatieru video stilistiku. Šāda pieeja ļauj paaugstināt uzticību žurnālistu profesionāli veidotajam vizuālajam materiālam, uzsverot kopējā vēstījuma patiesumu un veicinot skatītājos aculiecinieka sajūtu. Tāpat šāda vizuālā vēstījuma veidošanas tehnika piešķir ziņu materiālam unikalitāti, jo tiek

¹²² Katchanovski, I. The Politics of World War II in Contemporary Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2014. 27(2), pp. 210–233.

¹²³ Жертвами уличного противостояния в Киеве стали уже 67 человек. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252667>, aplūkots 30.05.2014.; Войска и милиция Украины получили законное право применять огнестрельное оружие против радикалов. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252668>, aplūkots 30.05.2014.

¹²⁴ На новую киевскую политику по-своему ответили в Харькове. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/252795>, aplūkots 30.05.2014.

¹²⁵ Карать виновных призвал на заседании Верховной Рады лидер фракции "Свобода". Pieejams <http://www.1tv.ru/news/world/254209>, aplūkots 30.05.2014.

rādīti kadri, kas konvencionālā veidā, piedaloties žurnālistam ar operatoru, nebūtu iegūstami („Labējā sektora” radikāļu sarunas un rīcība, Ukrainas opozīciju atmaskojoši video u. tml.). Tādējādi, amatieru video, bieži saglabājot izcelsmes un uzfilmētā materiāla nenoteiktību, ir efektīva metode, ar kuru tiek veicinātas sazvērestības teoriju rašanās, jo ļauj žurnālistiem novelt atbildību uz anonīmu informācijas avotu, kas bijis pieejams vai nu sociālās tīklošanās medijos, vai kurš nonācis žurnālista rīcībā. Tāpat, ziņojot par Ukrainas notikumiem, Krievijas žurnālisti mēdz izmantot ar Ukrainu nesaistītus videomateriālus, lai uzsvērtu paralēles ar Ukrainā notiekošo. Spēcīgas un no populārās kultūras ņemtas analogijas tiek sevišķi efektīgi izmantotas D. Kiseļovs svētdienu raidījumā „Vesti nedeli”. Piemēram, lai uzsvērtu Ukrainas stratēģisko izvēli starp ES un Muitas savienību, tiek izmantota internetā lielu popularitāti ieguvusī Volvo reklāma, kurā asa sižeta filmu zvaigzne Žans Klods van Damme nostājas špagatā starp diviem braucošiem kravas automobiļiem. Taču tūdaļ tiek parādīts viens no daudzajiem mēģinājumiem atdarināt šo van Dammes triku, kas beidzas *sāpīgi*, un to pavada Kiseļova komentārs, ka Ukrainai nav iespējams izvēlēties vidusceļu starp ES un Muitas savienību.¹²⁶ Tāpat, lai diskreditētu Maidana protestus, Kiseļovs izvērsti demonstrē kadrus no vardarbīgajiem un bezatbildīgajiem protestiem Kristiānijā, Kopenhāgenā, kurus policija tomēr galu galā ir savaldījusi un izklīdinājusi, lai gan Kristiānija ir kļuvusi par tūristu apskates objektu.¹²⁷ Tāpat tiek vilktas paralēles ar 1991. gadā grautiņiem Losandželosā, kurus izraisīja melnādainā Rodnija Kinga piekaušana un kuru apspiešanai ASV nācās pielikt ļoti lielas pūles. Tādējādi ar šādiem Rietumos tapušiem dokumentālajiem kadriem, no vienas puses, tiek trivializēti Maidana protesti, bet, no otras puses, tiek arī doti skaidri un nepārprotami mājieni, ka Rietumu valstīs Maidana radikāļi jau sen būtu izolēti no sabiedrības.

Lai gan daudzos gadījumos ir grūti noteikt faktu patiesuma līmeni Krievijas ziņu materiālos, kopš 2013. gada novembra notikumiem ir izkristalizējušies vairāki gadījumi, kas liecina par to, ka Krievijas televīzijas kanāli, stāstot par Ukrainu, apzināti izplata izdomātus faktus un kā ziņu avotus izmanto neeksistējošus personāžus. Šeit minēsim tikai dažus spilgtākos piemērus:

- 2013. gada 8. decembrī TV kanāla *Rossija* raidījumā „Vesti nedeli” tiek rādīts sižets par 1. decembrī organizētajiem Maidana protestiem. Ziņu videomateriālā tiek izmantota maldinoša hronoloģija: kadri no 30. novembra sadursmēm tiek pasniegti kā sekas, bet sižetā demonstrētā Maidana protestētāju provokatīvā rīcība 1. decembrī – kā cēlonis. Tāpat šajā sižetā tiek izmantots ar slēpto kameru filmēts materiāls, kas tapis 2012. gadā un bijis publicēts arī jau internetā krietni pirms Ukrainas notikumiem. Šajā video „Svoboda” līderis O. Tjagņiboks stāsta, kā opozīcijas spēki apmaksā protestētājus. Taču sižetā šis video tiek pasniegts tā, it kā Tjagņiboka teiktais būtu nofilmēts Maidana protestu laikā;¹²⁸

¹²⁶ Оппозиция собирает "народное вече". Pieejams <http://vesti7.ru/archive/news?id=41807>, aplūkots 30.05.2014.

¹²⁷ На Майдане тлеет костер революции. Pieejams <http://vesti7.ru/vh?cid=757102>, aplūkots 30.05.2014.

¹²⁸ Евромайдан: по стопам "цветных" революций. Par šo sižetu un J. Kiseļova pavadošo komentāru Krievijas Sabiedriskajā kolēģijā jautājumos par sūdzībām pret presi saņēma sūdzību. Pēc rūpīgas šī sižeta izvērtēšanas Kolēģija vairāku ekspertu sastāvā atzina, ka „Vesti nedeli” sižets ir bijis vienpusējs un dezinformējošs. Sk. Жалоба на "Вести недели" из-за освещения митингов в Киеве - Решение Коллегии. <http://www.presscouncil.ru/index.php/praktika/rassmotrennye-zhaloby/3007-zhaloba-na-vesti-nedeli-s-dmitriem-kisilevym-iz-za-osveshcheniya-evromajdana?showall=&start=9>, aplūkots 30.05.2014.

- Krievijas *Pirmais kanāls* 2014. gada 1. martā ziņo par 140 tūkstošiem ukraiņu bēgļu, kas pēdējās divās nedēļās šķērsojuši Krievijas robežu. Tiesa, ziņās tiek demonstrēti kadri no Ukrainas – Polijas robežpunkta, kur drūzmējas cilvēki;¹²⁹

- 2014. gada aprīļa sākumā Krievijas valsts telekanāli *NTV* un *Rossija* vienlaikus pārraida sižetus ar vienu un to pašu cilvēku, bet ar dažādām identitātēm. *Rossija* pārraidītajā sižetā viņš tiek pasniegts kā ukraiņu nacionālistu piekauts vietējais iedzīvotājs,¹³⁰ bet *NTV* raidījumā *ČP* šis cilvēks tiek saukts par Vācijas pilsoni un Maidana finansētāju;¹³¹

- 2014. gada 16. maijā TV kanāla *Rossija* ziņās tiek parādīta reportāža par to, kā Nacionālās gvardes kaujinieki Slavjanskā iznīcinājuši mierīgos iedzīvotājus. Tiesa, sižetā Slavjanskas notikumu ilustrēšanai tiek izmantoti divus gadus seni kadri no pretterorisma operācijas Ziemeļkaukāzā;¹³²

- Vairākos Krievijas ziņu sižetos darbojas sieviete, kura ir gan diskriminēta krievvalodīgā, kas dzīvo Odesā, gan Ukrainas karaspēka nodedzinātās Slavjanskas kafejnīcas darbiniece.¹³³

Kopumā jāsecina, ka, ziņojot par Ukrainā notiekošo, manipulācijas ar vizuālo materiālu ir Krievijas ziņu veidotāju ikdienas prakse. Šāda manipulācija neapšaubāmi palīdz radīt konkrētus tēlus un nostiprināt noteiktas attieksmes pret Ukrainas notikumu proponentiem un oponentiem.

¹²⁹ ФМС: резко выросло число граждан Украины, которые обращаются с просьбой об убежище. Pieejams <http://www.1tv.ru/news/polit/253237>, aplūkots 30.05.2014.

¹³⁰ Šis video gan nedz *YouTube*, nedz *Rossija* vietnē vairs nav pieejams.

¹³¹ Сегодня. Pieejams <http://www.ntv.ru/peredacha/chp/m23900/o238296/>, aplūkots 30.05.2014.

¹³² Дмитрий Киселев назвал «случайностью» кадры с Северного Кавказа в сюжете «России 1» про Украину. Pieejams <http://slon.ru/fast/russia/dmitriy-kiselev-nazval-sluchaynostyu-kadry-s-terroristam-kavkaza-v-syuzhete-o-pravom-sektore-1100120.xhtml>, aplūkots 30.05.2014.

¹³³ Скандальная блондинка-гастролер сыграла роль "жертвы артобстрела из Славянска". Pieejams <http://obozrevatel.com/politics/85239-skandalnaya-blondinka-gastroler-syigrala-dlya-tv-rol-zhertvyi-artobstrelya-iz-slavyanska.htm>, aplūkots 30.05.2014.; Одну из героинь скандального ролика из Севастополя называют мошенницей. Pieejams <http://obozrevatel.com/politics/40983-odnu-iz-geroin-skandalnogo-rolika-iz-sevastopolya-nazyivayut-moshennitsej.htm>, aplūkots 30.05.2014.

Secinājumi

Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu tika īstenota, sinhroni izplatot līdzīgus vēstījumus vadošajos Krievijas TV kanālos: *Pirmais kanāls*, *Rossija* un *NTV*. Minēto kanālu žurnālistu vēstījumi bija saskaņoti ne tikai savā starpā, bet arī ar Krievijas politiķu un ārpolitikas īstenotāju vēstījumiem. Kampaņa tika īstenota adaptīvi, pēc nepieciešamības strauji mainot vēstījumu tematiku. Propagandas vēstījumi tika izplatīti ar lielu intensitāti, izmantojot bagātīgas videoilustrācijas ar tēmu dramatizējumu.

Mainoties īstermiņa mērķiem, visos pētāmajos TV kanālos vienlaicīgi tika nomainīti uzsvāri ziņu sižetos. Šāda saskaņota rīcība bija iespējama, visu trīs kanālu vadības regulāras komunikācijas ar valsts varas pārstāvjiem dēļ. Savukārt šāda regulāra komunikācija ir iespējama, jo iepriekšējos gados Krievijas varas elite ir mērķtiecīgi pārņēmusi savā kontrolē vadošos Krievijas TV kanālus.

Informācijas kampaņā izmantotie naratīvi ar Ukrainu, Maidanu, proeiropeiskajiem protestiem u.c. balstījās uz jau vairākus gadus uzturētajiem stratēģiskajiem naratīviem par Ukrainu kā pareizticīgās civilizācijas un „krievu pasaules” neatņemamu sastāvdaļu, Rietumukrainu kā fašisma (nacisma) perēkli un Krimu – Krievijas zemi. Dotās kampaņas naratīvu kontrole bija iespējama, jo stratēģiskie naratīvi tika popularizēti vairākus gadus, gan Krievijā, gan Ukrainā, sevišķi tās dienvidaustrumu daļā. Tematiskie rāmējumi arī iekļāvās kopējā anti-Rietumu vēstījumā.

Krievijas TV ziņu veidotāji mērķtiecīgi atlasīja tos notikumus, kas ļāva nelabvēlīgā gaismā parādīt oponentus jeb Ukrainas proeiropeiskos spēkus. Pamatā tika rādīti notikumi, kuros atklājas šo spēku destruktīvā un pretvalstiskā rīcība. Tajā pašā laikā cita naratīvu kontroles stratēģija ir orientēta uz proponentu atbildīgo un profesionālo rīcību. Šādi naratīvi, kas atkārtojas dienu no dienas, palīdz skatītājam ērti orientēties Ukrainas notikumu jūklī, kā arī palīdz veidot kopīgus priekšstatus un uzvedības modeļus.

Krievijas TV ziņu raidījumu analīze parāda, ka Ukrainas notikumi laika periodā no Viļņas samita līdz Krimas referendumam bieži tika atainoti tendenciozi, dezinformējot mediju lietotājus. Protams, dažādo TV kanālu ziņu raidījumu pieejas Ukrainas notikumiem niansēs var atšķirties, taču, vispārīgi raugoties, tām ir vienojošs virziens. Raugoties no politiskās komunikācijas skatupunkta, šis vienojošais virziens nozīmē kopīgu komunikatīvo stratēģiju, kuras īstenošana tika uzsākta jau pirms Viļņas samita. Tiesa, stratēģija tika modificēta atbilstoši straujajai situācijas attīstībai Ukrainā.

Ja sākotnēji Krievijas ziņu raidījumu pamatuzdevums bija diskreditēt pievienošanos ES kā neatbilstošu Ukrainas nacionālajām interesēm, tad līdz ar Maidana protestu eskalāciju par pamatuzdevumu kļuva proeiropeiskās opozīcijas diskreditēšana, kas savu apogeju sasniedza (un turpina tajā atrasties) pēc prezidenta V. Janukoviča atstādināšanas. Šos atšķirīgos uzdevumus sasaista divi motīvi. Pirmkārt, Krievijas mediji Ukrainas notikumu gaismā ir nepārtraukti kultivējuši bailu un nedrošības sajūtu, kas tikusi metodiski adresēta Ukrainas sabiedrībai, precīzāk, šīs sabiedrības krievvalodīgo iedzīvotāju daļai. Otrkārt, Krievijas TV ziņu raidījumi ir arī mērķtiecīgi veicinājuši Krievijas ārpolitikas leģitimitāti attiecībā uz Ukrainu, par svarīgāko leģitimitātes faktoru izvirzot krievvalodīgo iedzīvotāju aizstāvēšanu. Par leģitimitātes motīva mērķgrupām vispirms ir uzskatāma Krievijas sabiedrība, bet plašāk – visi, kas ir piederīgi „krievu pasaulei”.

Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu laika posmā no 2013. gada novembra līdz 2014. gada martam tika pieskaņota Krievijas ārpolitikas stratēģiskajiem mērķiem un taktiskajiem uzdevumiem Ukrainā. Krievijas informācijas kampaņas rezultāti nebūtu iespējami bez iepriekš izveidotas un vairākus gadus īstenotas mediju kontroles Krievijā, kas ļāva sagatavot augsni Ukrainas nomelnošanai un Krimas aneksijai. Līdzīgā veidā oficiālā Krievija ar mediju palīdzību turpina cīnīties par Krievijas ārpolitikas mērķu atbalstīšanu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Moldovā, Baltkrievijā un citās Krievijas kaimiņu valstīs.

Par autoriem

Andis Kudors ir absolvējis Latvijas Universitātes Starptautisko attiecību institūtu 1996. gadā, kur studēja starptautisko ekonomiku un starptautiskās tiesības. Laikā no 2005. līdz 2011. gadam A. Kudors studēja LU Sociālo zinātņu fakultātē, kur ieguva bakalaura un pēc tam maģistra grādu politikas zinātnē. Pašlaik A. Kudors turpina politikas zinātnes studijas LU SZF doktorantūrā. Kopš 2006. gada A. Kudors ir Austrumeiropas politikas pētījumu centra (APPC) izpilddirektors un pētnieks. A.Kudora pētnieciskās intereses ir saistītas ar politiskajiem procesiem Austrumeiropā, Krievijas ārpolitiku, tai skaitā ārvalstīs dzīvojošo tautiešu politiku, kā arī Krievu pareizticīgās baznīcas iesaisti Krievijas ārpolitikā.

Mārtiņš Kaprāns ir Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieks. Viņam ir doktora grāds komunikācijas zinātnē, kas tika iegūts Latvijas Universitātē 2012. gadā. M. Kaprāna pašreizējās pētnieciskās intereses ir saistītas ar atmiņu politiku postkomunistiskajās sabiedrībās, kā arī transnacionālās atmiņu telpas veidošanos Eiropā. Viņš ir daudzu starptautisko publikāciju autors par Latvijas sociālās atmiņas problemātiku.

Māris Cepurītis Rīgas Stradiņa universitātē ieguvis sociālo zinātņu bakalaura grādu politoloģijā un sociālo zinātņu maģistra grādu starptautiskajās attiecībās. Pašlaik strādā pie sava promocijas darba. Strādājis Latvijas Republikas Ārlietu ministrijā, bet pašlaik ir pētnieks Austrumeiropas politikas pētījumu centrā un programmas vadītājs un lektora p.i. Rīgas Stradiņa universitātes Politikas zinātnes katedrā. Pētniecības virzieni ietver ārpolitiskā diskursa un tā ietekmes uz politikas procesiem, Latvijas – Krievijas attiecību analīzi, kā arī diplomātijas un publiskās diplomātijas pētniecību.

Austrumeiropas politikas pētījumu centrs
Ausekļa iela 11-411, Rīga, Latvija, LV-1010
info@appc.lv